

La col·lecció numismàtica del Museu d'Alcoi. Antiguitat

IMMACULADA GARRIGÓS i ALBERT*; JOSÉ ANTONIO MELLADO RIVERA**

Es presenta la revisió i catalogació del fons numismàtic d'època antiga de la col·lecció del Museu Arqueològic Municipal d'Alcoi; la majoria d'aquestes peces pertanyen a la Col·lecció de Camil Visedo Moltó. Es tracta d'un repertori de 115 monedes, de procedència desconeguda, que abracen un període cronològic comprès entre els segles II aC-IV dC, moltes de les quals són inèdites.

Paraules clau: Col·lecció numismàtica. Antiguitat. Camil Visedo Moltó.

Se presenta la revisión y catalogación del fondo numismático de época antigua de la colección del Museo Arqueológico Municipal de Alcoi; la mayoría de estas piezas pertenecen a la Colección de Camilo Visedo Moltó. Se trata de un repertorio de 115 monedas, de procedencia desconocida, que abarcan un período cronológico comprendido entre los siglos II a.C.-IV d.C., muchas de ellas inéditas.

Palabras clave: Colección numismática. Antigüedad. Camil Visedo Moltó.

The numismatic collection of the Alcoy Municipal Archaeological Museum. Ancient Times

Hereby we present the revision and cataloguing of the collection of ancient coins of the Alcoy Municipal Archaeological Museum; Most of these coins belong to the original collection of Camilo Visedo Moltó. It is composed of a set of 15 coins, of unknown source, encompassing a chronological period between the 2nd century B.C. and 6th A.D., some of them as yet "unpublished".

Key words: Numismatic collection. Ancient Times. Camilo Visedo Moltó.

I. INTRODUCCIÓ

Durant els últims mesos de l'any 2004 i inicis del 2005 vam realitzar la neteja, organització i documentació gràfica del fons numismàtic existent al Museu Arqueològic Municipal "Camil Visedo Moltó"¹, per a una posterior catalogació i estudi, del qual aquesta investigació ha estat el fruit en part d'aquella tasca. La col·lecció està formada per monedes de distintes èpoques que abracen des d'època antiga fins a l'època contemporània, és a dir des del s. II a C fins al s. XX. Cal destacar que el volum més considerable de monedes pertany a donacions fetes pel mateix Camil Visedo, però també per Luis Vicens i altres particulars. Un nombre més reduït està representat per les monedes procedents de jaciments, i la gran majoria d'aquestes procedeixen d'excavacions antigues o bé troballes fortuïtes.

El present treball vol donar a conèixer una part d'aquesta col·lecció numismàtica. En aquest cas, hem estudiat les monedes d'època antiga que provenen de compra de particulars i posteriors donacions al Museu, la qual cosa impossibilita una investigació de la circulació monetària. El lot estudiat en aquest cas consta de 115 monedes que hem separat en

quatre blocs: hispanes, republicanes, hispano-llatines o provincials, i imperials. També cal destacar la presència entre les monedes estudiades d'algunes falsificacions modernes, que també presentem en el treball actual. De la formació de l'actual col·lecció i de com es va anar fent a partir de les donacions, en tractarem també en aquest estudi.

II. HISTÒRIA DE LA COL·LECCIÓ NUMISMÀTICA DEL MUSEU ARQUEOLÒGIC MUNICIPAL D'ALCOI CAMIL VISEDO MOLTÓ

El Museu Arqueològic Municipal d'Alcoi es crea el 1945 amb el nom de *Museo de Arte*, en l'edifici que havia estat Casa de la Vila. El primer conservador d'aquesta institució va ser Camil Visedo, que en va estar al capdavant fins a la seua mort el 1958. L'any 1957 es canvia el nom de la institució, que passa de ser *Museu d'Art* a *Museu Arqueològic Municipal*. A partir de 1958, i després de la mort de Visedo, passarà a denominar-se *Museu Arqueològic Municipal "Camil Visedo Moltó"*; remetem a publicacions recents que tracten la història de la institució, els seus conservadors i la documentació generada de manera detallada (Pastor Clement, 2005; Segura Martí, 2000 i 2006).

Abans, fins i tot que el nou Museu fóra una realitat, la col·lecció numismàtica ja havia començat a formar-se. El

* igia@tv3mail.com

** ja.mellado@ua.es

document més antic de què disposem per a tractar aquest conjunt monetari és el manuscrit anomenat "Catálogo de numismática"² de la col·lecció particular del mateix Camil Visado, amb data de 1924 (figs. 1 i 2). Aquest document consta de nou pàgines, algunes escrites a doble cara i on el seu autor en fa una ordenació no tan sols a nivell cronològic, sinó també per la seua procedència i tipus. Les divisions que realitza Visado al seu catàleg ens mostra una persona molt organitzada i metòdica. Els apartats que ell fa de les monedes són els següents: romanes imperials, romanes de la República, colonials, gregues, autònomes (que nosaltres anomenem hispanes), edat mitjana i moderna, de diversos països, paper moneda, medalles commemoratives, religioses i de premi. En el moment que Camil Visado confecciona el seu catàleg, ja hi havia 507 monedes, de les quals 49 procedien de troballes en jaciments. La procedència d'aquestes eren: la serra de Mariola, amb un total de nou monedes; i les quaranta restants, de la Serreta, de les quals existeix un estudi detallat (Garrigós i Mellado, 2004). Dels altres apartats cal destacar que existien 25 medalles en les diverses categories i 32 bitllets. En l'actualitat desconexim l'existència dels bitllets, i el nombre de les medalles, així com el de les monedes de la seua col·lecció particular, s'ha reduït.

A banda de les monedes adscrites a jaciments, C. Visado fa una relació d'aquelles adquirides mitjançant compra, amb un apartat on especifica què li van costar, i un altre on escriu quina cotització devien tenir en aquell moment en el mercat, sense especificar-ne més. Uns exemples d'açò serien el tetràdracma de Siracusa que Visado va comprar per vint pessetes d'aquella època i al costat escriu que podria assolir major preu al mercat; també diu el mateix dels denaris de M. Antoni, encara que cadascun d'aquests els va comprar per quatre pessetes, o bé l'aureus de Trajà que va comprar per trenta pessetes i assenyala que podria vendre'l per setanta-cinc. En canvi, hi ha monedes en les quals el preu de compra i la cotització del moment en què va realitzar el catàleg són els mateixos.

De les 507 monedes relacionades per Visado en la seua col·lecció, 128 adscrites a època antiga són de compra, però en l'actualitat el museu disposa de 115 monedes, que són les que nosaltres presentem en l'estudi. Evidentment hi ha una diferència mínima de tretze exemplars respecte al catàleg de 1924. En el llibre de registre d'entrada de materials del Museu trobem diferències si el comparem amb la col·lecció personal de Visado. Tanmateix, en el seu catàleg de numismàtica trobem descrites monedes que en l'actualitat no hi són, però el seu nombre, com ja hem dit, és molt reduït. Un exemple són vuit monedes hispàniques que no trobem al llibre del museu, aquestes serien: cinc d'Arse-Saguntum, dues de Saitabi i una de Gadir. És important destacar que, potser, algunes d'aquestes monedes catalogades per ell i amb un error d'identificació mínim (cal tenir en compte que l'existència dels catàlegs especialitzats que existeixen ara, llavors no hi eren), potser, van ser registrades amb el nom d'una seca o emperador equivocada, o tal volta van ser venudes a un preu superior a la seua compra, per motius que

Nº	Población	Cotización actual	Ptas.	Cts.
2	cobre de Illici	a 4 ptas.	2	
2	plata de Segóbriga	a 3 "	6	
1	cobre de id.		3	
2	id. de Corduba	a 3 "	6	
1	id. de Gili		10	
2	id. de Gadir	a 5 "	10	
2	plata de Osca	a 2 "	4	
1	cobre de id.		2	
3	id. de Celsa	a 2 "	6	
3	id. de Sagunto	a 5 "	15	
5	id. id.	a 0.25 "	1.25	
1	id. de Càstulo		3	
1	plata de Obusius (Julia)		2	
1	cobre de Saetabis	a 2 "	4	
1	id. de Cascanium		5	
1	id. de Carmo		1	
1	id. de Bilbilis		3	
1	id. de Contrebia		3	
2	id. de Costobonnes	la mayor 5 "	6	
1	id. de Calagurris		3	
1	id. de Acci		5	
2	id. de Bimbrisa	a 2 "	4	
2	id. de Cesar-Augusta	La de Tiberio se cotiza a 100 ptas	5	
1	id. de Obulco		4	

— Imperiales —				
Nº	Moneda	Emperadores	Cotización actual	-Coste- Ptas. Cts.
1	plata	Octavio Augusto	(5 ptas)	1.50
1	oro	Vespasiano vendido	(75 pesetas) aureo	30
2	cobre	id.	(5 id.)	10
1	id.	Justina madre	(6 ptas)	0.75
1	id.	Antonino Pio	(4 id.)	0.75
1	id.	Vitelio	(10 id.)	1
2	id.	Solio	(3 ptas la de patina negra)	2
5	id.	Constantino el Grande	(a 0.50 ptas)	1.25
1	id.	Maxencio	(2 ptas)	0.50
1	id.	Diocleciano	(0.25 ptas.)	0.25
1	id.	Maximiano	(50 ptas)	1
1	id.	Maximiano	(5 id.)	1
2	id.	Probo	(a 2 ptas)	0.50
1	id.	Galieno	(1 id.)	0.25
5	id.	Claudio I	(a 1 id.)	1.25
2	id.	Honorio	1 id.	0.50
1	id.	Octavio Augusto	(2 id.)	0.25
1	id.	Justina hija	(1 ptas)	0.50
2	id.	Crispo	(0.75 id.)	1
1	id.	Alejandro Severo	(5 id.)	1
1	id.	Maximiano	(1 id.)	0.25
1	id.	Tiberio	(2 id.)	1
1	id.	Teodosio 4	(1 id.)	0.50
1	id.	Valeriano	(2 id.)	0.25

Figura 1 i 2. Llistat de monedes del catàleg de C. Visado (1924)

desconeixem, pel mateix C. Visado. Un altre exemple que cal destacar, a banda de l'aureus de Trajà ja esmentat, serien dues monedes de bronze del mateix emperador que no existeixen en l'actualitat en la col·lecció, però en canvi sí que hi ha un denari del mateix governant amb una perforació que estava catalogat com de Nerva. Tampoc no hi són les monedes de Nimes, ni el tetradracma, així com les monedes registrades per ell com a autònomes de Velia i Urso o bé les imperials de bronze de Tit, Valerià, Maximià i Constanci Gal. Pel que fa a les seques hispanes preromanes, existeix una moneda de Kueliokos que no apareix al catàleg de Visado. Potser, aquesta moneda és una donació posterior o bé no va ser identificada de manera precisa, atesa la documentació existent aleshores.

De 1945, any en què es crea el Museu, trobem una publicació de Camil Visado (1945) on diu que “los fondos están compuestos por algunas obras de pintura y escultura, prehistoria y cultura ibérica, esto último depositado en vitrinas de clara visión con la debida separación de épocas, faltando algo de numismática que esperamos poder instalar, especialmente de la Serreta y otros sitios, aunque son pocas”. Les referències a l'existència de monedes no sempre és constant, però si deixa palés el seu interès perquè aquestes tinguen un espai propi on poder ser observades per aquells visitants interessats. Açò també ho podem veure en les memòries anuals que redactava com a conservador de la institució (durant els primers anys de la creació del museu), on esmenta la col·lecció de monedes que s'exposa, com es pot observar a l'escrit següent, datat al gener de 1947³: “Y como complemento, que no podía faltar, se ha instalado una vitrina que contiene una modesta pero interesante colección numismática, donde el estudioso puede repasar y distinguir diversas épocas”.

La col·lecció numismàtica que cataloguem aquí es va formar al llarg dels anys d'existència del Museu, però la part més considerable d'aquestes monedes va ingressar al maig de l'any 1946. Açò ho podem observar en el primer *Llibre de registre d'entrada d'objectes en propietat i en depòsit del Museu d'Art*, tal com s'especifica en la seua procedència, aquestes van ser adquirides per compra. La immensa majoria pertanyien a la col·lecció de Visado, però és en aquest moment quan es fa la donació d'un lot de monedes per part del Sr. Luis Vicens Albors⁴. En el document d'arxiu del Museu consta l'ingrés el 22 de maig de 1946 al que llavors era la *Biblioteca Pública Municipal i Museu d'Art*, del qual Camil Visado era en aquell moment conservador. En aquell depòsit, L. Vicens dona quaranta-una monedes, de les quals en el nostre estudi tan sols ens interessen de moment les d'època antiga, que tan sols en són quatre: tres denaris —un de Neró, un d'Íl·lici i un altre d'August— i un bronze d'època baix-imperial. Unes altres monedes van ingressar en anys posteriors: el 1948, una hispànica de Turiaso; l'any 1949, tres denaris republicans de les famílies (segons consta en registre) Minucia, Manlia i Afrania, i dues monedes de Magnenci; l'any 1950, i per compra a Madrid, hi apareixen set monedes, de les quals dues d'hispàniques i la resta

són de Domicià, Gordià, Maximí, Antoní Pius i Filip pare, segons la descripció. Eixe mateix any també hi ingressen dos denaris. D'aquests i dels altres ingressos Visado deixarà constància escrita en la memòria que redacta al gener de 1951. En aquesta descriu les activitats desenvolupades durant l'any anterior al Museu, que presenta a la Corporació Municipal: “En total han ingresado en el Museo 75 piezas siendo 59 procedentes de la Serreta y por compra 7 monedas romanas de bronce y 2 denarios de plata”⁵.

Mitjançant les memòries que Visado presentava a l'Ajuntament, hi podem trobar petits comentaris sobre monedes, com l'esmentat al paràgraf anterior de gener de 1951. A més, d'aquest mateix any comenta que de les excavacions de la Serreta procedeix “una moneda púnica de bronce bien conservada”. En la resta de memòries realitzades per ell ja no apareix cap comentari relacionat amb el nostre estudi. Tanmateix, l'any 1956 en un document titulat *Motivo y contenido del catálogo* trobem aquests comentaris de Visado pel que fa a numismàtica: “Las monedas de la Serreta son también de sumo interés por acusar la cronología de la misma, desde el siglo 3º antes de J.C. hasta el 4º de la era actual” i en un altre apartat diu “5º La vitrina del monetario (fig. 3), contiene una pequeña colección de monedas hispánicas, romanas y medievales algunas de cierto interés”⁶. Les notícies que tenim de la col·lecció són majoritàriament breus i en ocasions es fa referència a elles de manera general i tracta les monedes de totes les èpoques.

Una mostra destacada de l'interès de C. Visado per la numismàtica són els llibres d'aquesta temàtica que existien a la seua biblioteca personal (Pastor Climent i Fernández Acedo, 2002-2003). Els títols d'alguns d'aquests llibres podem trobar-los a la llista realitzada per les autores de l'article esmentat, on trobem títols com: “Las Monedas Imperiales Romanas. Catálogo de monedas imperiales romanas y

Figura 3. Detall de monedes exposades a vitrina.

bronces” d’A. López Villasante (s.a.), o “Tratado elemental de Numismática Imperial Romana” de J. del Hierro (1919) o bé “Manuale Elementare di Numismatica” de S. Ambrosoli i F. Gneccchi (1915).

Per altra banda, durant els anys 1958 a 1976 en què Vicent Pascual va ser el conservador del Museu, no hem trobat en les memòries del Museu cap document en el qual s’esmenten l’augment de la col·lecció numismàtica o bé de la donació per part d’algun particular de més monedes per a la institució. Tanmateix, disposem d’un document mecanografiat, de V. Pascual, en el qual podem observar una llista de monedes de totes les èpoques (des de l’antiguitat fins a contemporànies) amb el número de registre del museu al costat. En realitat, aquesta llista és una relació de les monedes que apareixen en el *Llibre de registre d’entrada d’objectes en propietat i en depòsit del Museu d’Art* de 1946. En aquest document comptabilitzem un total de 204 monedes d’època antiga, de les quals sabem que una és del Cabeçó de Mariola i unes altres dos del Xarpolar. També hem identificat monedes pel seu número de registre que pertanyen a la Serreta. En total serien 14 números d’inventari per a designar un total de 48 monedes, registrades en blocs segons l’emperador al qual havien estat adscrites. Així que, si d’aquest total de 204 monedes d’època antiga restem les 51 que sabem que pertanyen a jaciments, tindríem un total de 153 exemplars per a aquest període. Açò vol dir que entre el 1946 i la confecció d’aquesta llista per part de V. Pascual hi havia hagut un augment de vint-i-cinc monedes d’època antiga.

Les monedes de la col·lecció del Museu han estat objecte d’estudi per part d’investigadors en les últimes dècades del s. XX. Cal esmentar, entre d’altres, la investigació que P. P. Ripollés realitzà a la seua tesi *La circulación monetaria en la Tarraconense Mediterránea* (1982), on va publicar un total de 69 peces del fons numismàtic del museu, i on ja va identificar algunes monedes com a falses. En aquest estudi, Ripollés apunta que no es pot atorgar una procedència local a les peces estudiades (1982: 173-174). Altres investigacions sobre aquest fons han estat l’estudi de la composició metàl·lica de dotze monedes ibèriques, al qual remetem per a més informació (Abascal i Ripollés, 1995), així com aquelles monedes publicades puntualment al *Catàleg del Museu Arqueològic* (2000: 214 i 223) pels mateixos investigadors als quals anteriorment hem fet referència.

III. BREU ANÀLISI DEL CONJUNT

A més de les monedes de jaciments, el Museu d’Alcoi acull una important col·lecció de monedes de procedència desconeguda, entre les quals destaquen aquelles que formen part de la col·lecció particular de Camil Visado Moltó. El conjunt és numèricament tan important que es fa imprescindible per raons d’espai dedicar un primer article tan sols a les monedes de l’Antiguitat. Ens és impossible, basant-nos en aquests exemplars, adquirir alguns d’ells per compra a Madrid, realitzar qualsevol anàlisi de circulació monetària;

però, encara que la part fonamental d’aquest article la constitueix el catàleg, creiem interessant fer algunes consideracions sobre el conjunt que s’hi presenta.

El nombre de monedes catalogades al Museu d’Alcoi ascendeix a 115 exemplars, dels quals 96 pertanyen a la col·lecció de Camil Visado i la resta de les peces (unes 19) són dels fons del Museu. El conjunt monetari és una mostra representativa que permet reunir peces pràcticament de cada període significatiu de la història monetària de Roma. Així, ens trobem amb un bon volum de moneda republicana romana, encunyacions de les seques indígenes preromanes, encunyacions provincials hispano-romanes i monedes dels segles I-IV dC, com podem veure en el quadre-resum (taula 1). De tots els períodes representats, el més important quant a volum de monedes és el període republicà –s. II-I aC–, que inclou moneda indígena i romana (38 exemplars), seguit del període juli-claudi –encunyacions provincials i oficials– (27 monedes), i dels segles III-IV dC (25 exemplars).

PERÍODES	TOTAL	%
Moneda republicana		
Emissions hispanes preromanes	28	24,34%
Moneda republicana romana	10	8,7%
Segles I-III dC		
Encunyacions provincials romanes	16	13,91%
August i els Juli-Claudis (27 aC-68 dC) i la crisi del 68 dC	11	9,56%
Trajà i Adrià (98-138 dC)	5	4,34%
Els Antonins (138-192 dC)	5	4,34%
Del 193 a Gal·liè August (193-260 dC)	8	6,95%
De Gal·liè a la pujada de Dioclecià (260-284 dC)	4	3,47%
De Dioclecià a la pujada de Constantí (284-306 dC)	1	0,86%
El segle IV dC		
El regnat de Constantí (306-337 dC)	4	3,47%
De Magnenci a Julià (350-363 dC)	4	3,47%
La dinastia de Teodosi (379-408 dC)	4	3,47%
Monedes falses	15	13,04%
TOTAL	115	100

Taula 1. Quadre-resum del conjunt monetari per períodes.

El període republicà està representat per un important conjunt de moneda indígena i romana, amb un total de 38 exemplars, el 33,04% de la massa monetària estudiada. La moneda indígena o hispana preromana està composta per 28 peces (24,34%), on tenen presència un bon nombre de seques ibèriques i celtibèriques de la Citerior, en la seua majoria de la vall de l'Ebre: Baskunes (Pamplona, Navarra), Bilibilis (Valdeherrera, Calataiud, Saragossa), Bolskan (Osca), Kelse (Velilla del Ebro, Saragossa), Konterbia Karbika (Fosos de Bayona, Huete, Conca), Kueliokos (conca alta de l'Ebre), Sekobirikes (a l'Alt Duero) i Titiakos (Tricio, Logronyo); però també valencianes: Arse (Sagunt, València), Kili (localització incerta), Saiti (Xàtiva) i Valentia (València). Pel que fa a les seques de la Ulterior: Acinipo (Ronda, Màlaga), Asido (Medina Sidonia, Cadis), Carmo (Carmona, Sevilla), Castulo (Linares, Jaén), Gadir (Cadis) i Obulco (Porcuna, Jaén). A aquestes s'afegeixen les seques del litoral català: Kese (Tarragona) i Untikesken (Empúries, Girona).

En tots els casos es tracta de bronzes, encara que l'anàlisi metal·logràfica realitzada en 1995 per Pere Pau Ripollés i Juan Manuel Abascal d'un conjunt de monedes encunyades per ciutats hispanes en època republicana, entre les quals es troben algunes peces del Museu d'Alcoi, va revelar que es tracta de bronzes rics en coure (més del 80%), amb un petit percentatge d'altres metalls –plom, estany– (1995: 131-155). L'aliatge ternari, el més habitual dels aliatges possibles a la Península Ibèrica entre els segles II-I aC, està present en les peces d'Arse del Museu (núm. 2-4), és a dir, coure –entre 80,03 i 84,62%–; plom –entre 6,47 i 11,04%–; estany –entre 4,36 i 8,57%–, i la proporció es manté a les de Bilibilis (núm. 7), Kelse (núm. 15), Kili (núm. 18), Konterbia Karbika (núm. 19), Saiti (núm. 22-23) i Valentia (núm. 28). L'aliatge ternari permetia perllongar la vida mitjana de la peça en fer-la més resistent al desgast. En canvi, la peça de Kueliokos (núm. 20) va ser encunyada tan sols amb coure, sense aliatge amb altres elements, igual que la de Titiakos (núm. 26), una pauta que es repeteix a les seques de la meseta nord i l'alta vall de l'Ebre, tal volta a causa de les dificultats per a aprovisionar-se d'estany (Ripollés i Abascal, 1995: 148; Abascal i Ripollés, 1995: 185-190).

La moneda republicana romana present a la col·lecció consta de 10 exemplars (8,7%), 9 dels quals són del segle II aC (3 asos de Janus bifront –núm. 29-31– i 6 denaris amb cap de Roma galejada –núm. 32-37–) i un de l'any 32-31 aC, concretament un denari de Marc Antoni (núm. 38).

Per a les encunyacions provincials romanes, la col·lecció del Museu presenta 16 exemplars (13,91%), amb una gran varietat de seques representades: un exemplar de les seques d'Acci, Calagurris, Carteia, Cascantum, Colònia Romula i Emerita; dos exemplars de Caesar Augusta, Carthago Nova, Colònia Patricia i Íl·lici. Tots els exemplars són valors de bronze (semisos, asos i dupondis). Per tant, a més de la presència de les seques del sud-est de la Tarraconense, Carthago Nova –Cartagena– i Íl·lici –L'Alcúdia, Elx–, que solen tenir una presència majoritària a les comarques alacantines,

també estan presents les seques de la vall de l'Ebre (Celsa –Velilla d'Ebre, Saragossa–; Caesar Augusta –Saragossa–; Calagurris –Calahorra, La Rioja–; Cascantum –Cascante, Navarra–), a més d'Acci –Guadix, Granada–, després de la seua incorporació a la Tarraconense amb la reforma d'August del 7-2 aC; la Bètica està representada per Carteia –Cortijo de Rocabillo, San Roque, Cadis–; Colònia Patricia –Còrdova– i Colònia Romula –Sevilla–; i Lusitània amb Emerita –Mèrida.

Al volum de moneda de bronze de les encunyacions provincials romanes s'afegeixen les emissions oficials de la seca de Roma dels segles I-II dC (que constitueixen el 18,26% del conjunt). La moneda juli-clàudia no és abundant (11 peces tan sols, comptant amb la de Vitel·li, un 9,56%), ja que sol complementar el numerari de bronze de les seques provincials hispanes, que dominen en el circuit monetari (Alberola i Abascal, 1998: 113). D'aquest petit conjunt, en el qual s'intueix un interès de reunir almenys un exemplar de cada emperador del període juli-claudi, destaca en gran manera la major proporció de monedes de Claudi (4 exemplars). Del regnat d'August tenim un as de Roma i un denari de Lugdunum (núm. 55-56); de la sèrie dedicada a Cai i Luci com a *principes iuuentutis*, un as de Tiberi (núm. 57); dos asos de Calígula (núm. 58-59); i un denari de Neró (núm. 64), tots encunyats a la seca de Roma. Menció especial mereixen les monedes de Claudi (núm. 60-63): un dupondi i un as de Roma, i dos asos de seca local hispana. Els asos de Claudi representen les sèries més conegudes, amb els reversos de CONSTANTIA, LIBERTAS i Minerva amb llança i escut. La presència d'imitacions de monedes de Claudi ve a confirmar que molts dels asos que circulen a Hispània van ser emesos a seques locals (Alberola i Abascal, 1998: 114; Abascal, 2007: 19).

L'any 68 dC està representat en la col·lecció amb un as de Vitel·li, encunyat a Tàrraco (núm. 65), i encara que podria estranyar l'absència total de moneda del període flavi (69-96 dC), no sorprèn tant ja que coincideix amb els baixos percentatges de moneda d'aquest període a Hispània (Alberola i Abascal, 1998: 117).

Del segle II dC (98-192 dC), un 8,68% del conjunt, la col·lecció es nodreix d'un denari de Trajà del 101-102 dC (núm. 66), quatre monedes de bronze d'Adrià (de les quals 2 són dedicades a l'hereu, Eli Cèsar) –núm. 67-70–, dos exemplars d'Antoní Pius (núm. 71-72), un as de Faustina I (núm. 73), un sesterci de Marc Aureli (núm. 74) i un as de Faustina II (núm. 75). En total, 10 exemplars entre els regnats de Trajà i Adrià (98-138 dC) i els Antonins (138-192 dC), un volum prou exigü per a tota una centúria, però d'acord amb els baixos percentatges d'aquest període a la Península Ibèrica. Destaquen en gran manera les quatre monedes d'Adrià, i sobretot els dos exemplars del 137 dC dedicats a l'hereu Eli Cèsar associat amb un tipus dinàstic com el de *Spes*.

El nombre d'exemplars augmenta, encara que no de forma tan significativa com podria esperar-se, en el segle III (entenent el període 192-306 dC) respecte a la segona

centúria, ja que la col·lecció disposa de 13 peces (11,28%), encara que representen un bon elenc d'emperadors. La dinastia severiana (192-235 dC) aporta tan sols 2 monedes –dos sestercis de Caracal·la i Alexandre Sever– (núm. 76-77), mentre que per al període de l'anarquia (235-253 dC) disposem de 6 exemplars: dues monedes de Maximí (núm. 78-79), dos sestercis de Gordià III (núm. 80-81), un sesterci de Filip I (amb revers LAET FVNDAT, núm. 82) i un sesterci de Trebonià Gal (amb revers LIBERTAS AVGG, núm. 83). Del període que va del regnat de Gal·liè en solitari fins a l'arribada de Diocleciana al poder (260-284 dC), un període habitualment abundant en exemplars, tan sols disposem de 4 monedes (3,47%): antoninians de Gal·liè, Claudi II i Probe, a més d'un denari molt ben conservat de Severina (275 dC), l'esposa de l'emperador Aurelià. El segle III es tanca amb un *nummus* de Diocleciana de l'any 303 dC (núm. 88).

Des de Caracal·la (amb un exemplar del 213 dC, núm. 76) fins a Trebonià Gal (251-253 dC, núm. 83), predominen clarament en el numerari els sestercis (set de vuit exemplars), dada que confirma que durant la primera meitat del segle III dC l'as ha anat perdent protagonisme, mentre que el sesterci es converteix en la moneda corrent en les transaccions a causa de la necessitat de valors més alts provocada per l'alça de preus (Alberola i Abascal, 1998: 120). El sesterci de Trebonià Gal serà un dels últims bronzes que circulen abans de desaparèixer i deixar pas als antoninians. Els sestercis encunyats durant la primera meitat del segle III estan sent retirats de la circulació per a la seua reencunyació (Alberola i Abascal, 1998: 123-124).

Amb el regnat de Valerià (253-260 dC), l'encunyació monetària s'enriqueix amb noves seques i tipus, però no disposem de cap exemplar d'aquest període. Malgrat que el major percentatge de monedes del segle III sempre es dona entre els anys 260-270 dC, amb els regnats de Gal·liè (260-268 dC) i Claudi II (268-270 dC), a causa de l'augment en el volum d'emissió en un context de depreciació constant i espiral inflacionista, crida l'atenció l'escassa presència de monedes de Gal·liè (tan sols un antoninià de Roma del tipus del bestiar, núm. 84) i Claudi II (un antoninià perforat de Roma del tipus FELICITAS, núm. 85), si tenim en compte la seua abundància en els registres monetaris de la Península Ibèrica (Alberola i Abascal, 1998: 126). És probable que el motiu d'aquesta minsa presència a la col·lecció siga perquè es tracta de bronzes amb un ús molt perllongat en el temps (estan en ple ús en els segles IV-V dC), el desgast d'aquestes peces, molt superior a altres, restarà atractiu per a la seua adquisició.

El període que va de la mort de Claudi II a l'inici de la Tetrarquia, 270-284 dC, està representat pel denari de Severina del tipus VENVS FELIX (núm. 86), l'antoninià de Probe (revers ROMAE AETER, núm. 87), i dues peces de l'Imperi Gal (260-274 dC), concretament de l'usurpador Pòstum, que han estat considerades com a falses. Les poques monedes de l'Imperi Gal recuperades a la Península Ibèrica solen ser de superior qualitat i pes que els antoninians oficials.

Per al període de la primera tetrarquia, que va del 285 al 306 dC, la del regnat de Diocleciana, important per a la història monetària per la introducció del *nummus*, tan sols disposem d'un exemplar: un *nummus* de Diocleciana encunyat a Carthago el 303 dC.

El segle IV dC (que abraçaria els anys 306-408 dC), està representat en aquesta col·lecció per 12 exemplars, un 10,41% de tot el conjunt. La dinastia constantiniana (306-363 dC) disposa de 8 peces que pertanyen a Magenci (núm. 89), Constantí (núm. 90-91), Crisp (núm. 92), Magnenci (núm. 93), Decenci (núm. 94), Constanci II (núm. 95) i un *nummus* del tipus *falling horseman* d'atribució indeterminada (núm. 96). Totes les monedes del període constantiniana presents, llevat de dues peces de les quals desconexem la seca, tenen seca d'Occident, a saber: Arlés, Lugdunum i Roma per aquest ordre, d'acord amb l'aprovisionament de numerari en el segle IV dC a la Península Ibèrica (Alberola i Abascal, 1998: 137).

Les monedes es concentren en el període 310-321 dC (Magenci, Constantí i Crisp Cèsar), encunyades a Roma i Arlés, mentre que al període 350-361 dC s'adscriuen: l'usurpador Magnenci, amb el tipus GLORIA ROMANORUM encunyat a Lugdunum, que s'afegeix a les escasses monedes d'aquest emperador presents a la península, atés que ja va posar en dubte la suposada adhesió d'Hispania a aquest emperador en el 350 dC. Abascal ja advertia sobre el risc de relacionar les troballes monetàries d'un emperador i la seua dispersió amb "la filiació administrativa de cada territori" (Abascal, 1994: 153). L'excel·lent qualitat del *nummus* de Magnenci té a veure amb el desig d'alguns usurpadors d'eleva la qualitat de les seues emissions per curt que fóra el seu regnat. A més de Magnenci, hi està present Decenci Cèsar, amb el tipus VICTORIAE DD AVG ET CAE, encunyat també a Lugdunum; Constanci II, amb el tipus SPES REI PUBLICAE; i el *nummus* indeterminat del tipus habitual del genet caigut. De nou, ens trobem un exemple de l'escassa presència en la col·lecció d'un tipus abundant en els registres monetaris del segle IV, els bronzes de Constanci II amb el tipus FEL TEMP REPARATIO i "genet caigut", exemplars amb un alt nivell de desgast per la seua perllongada vida i, per tant, candidats a no ser col·leccionables.

En la segona meitat del segle IV dC assistim a una evident reducció del numerari a tota la Península. La dinastia de Valentinià (364-378 dC) està absent en el monetari mentre que la de Teodosi (379-408 dC) està representada per 4 exemplars: un AE2 de Magne Màxim, usurpador de la part occidental de l'Imperi entre 383 i 388 dC, encunyat a Arlés, del tipus REPARATIO REIPUBLICAE (núm. 97), un AE2 de Teodosi I encunyat a Antioquia del tipus GLORIA ROMANORVM (núm. 98), un AE2 d'Honori encunyat a Nicomèdia (núm. 99) i una peça que no podem atribuir amb seguretat a un d'aquests emperadors, encara que ens inclinem a pensar que és d'Honori i encunyada a Nicomèdia també (núm. 100), les dues del tipus GLORIA ROMANORVM. En aquest conjunt, les seques orientals (Antioquia, Nicomèdia) apareixen tan sols a finals del segle IV dC. Els AE2

del tipus GLORIA ROMANORVM es van emetre de forma abundant per part dels tallers orientals entre el 383 i el 395 dC, i es van convertir en peces predominants en la circulació de finals del segle IV a la Península (Lledó, 2007: 267).

L'últim apartat de la col·lecció l'integren un conjunt de peces que han estat considerades com a falsificacions modernes i que van ser adquirides al seu dia com a monedes autèntiques. Es tracta de 15 exemplars amb la particularitat que tots són denaris: sis republicans, un denari de seca hispana, un denari de Marc Antoni, un altre amb llegenda de revers EBVSITANA, un denari d'August, un altre de Tiberi i un altre de Neró, dos denaris de Pòstum i finalment un denari de Constantí. Tots els exemplars presenten un cantell rugós que no caracteritza els denaris. Les monedes de plata es presten més fàcilment al col·leccionisme que els bronzes desgastats.

CATÀLEG

Les peces estan ordenades cronològicament i integrades en períodes i seques. El número indicat al principi de cada moneda ha estat assignat per nosaltres per a la realització d'aquest inventari. La descripció manté bàsicament l'ordre emprat per ABASCAL, J.M. & ALBEROLA, A. (2007). *Monedas antiguas de los Museos de Elche*. Madrid.

Les dades que s'especifiquen són: emperador o regnat, tipus, seca i data d'emissió; després es descriuen els anversos i reversos, mentre que el pes (en grams), diàmetre (en mm) i posició d'encuny, figuren per aquest ordre al final de la descripció separats per una barra obliqua; li segueixen les referències que permeten la classificació de la peça; a continuació s'especifica el número amb què figura a l'inventari del Museu Arqueològic Municipal d'Alcoi; la indicació *Bibl.* seguida d'una referència indica si la peça ha estat publicada prèviament o és inèdita; en últim lloc, les sigles CVM indiquen que es tracta d'una moneda de la Col·lecció Visedo Moltó, mentre que les sigles MAMA indiquen que la moneda forma part dels fons del Museu Arqueològic Municipal d'Alcoi.

I. LA MONEDA REPUBLICANA

I.1. Seques hispanes preromanes⁸

Acinipo

1. ACINIPO. As. s. I aC

A.- Raïm, als costats en la part superior i inferior estreles.

R.- Dues espigues tombades a la dreta, al mig llegenda [a]C[ni]PO.

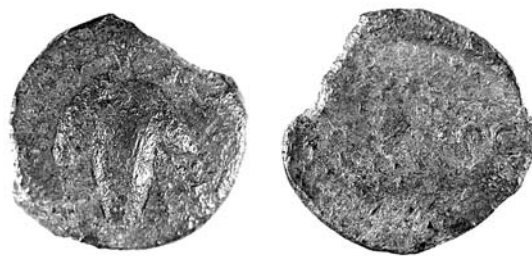
7,47/22/12-1

Vives CV, 2; CNH, Acinipo-8

Inv.: 1.287; (lám. I).

Bibl.: Ripollés, 1982, 212.

Col·lecció: CVM

Làmina I. x1.5

Arse

2. ARSE. Unitat. ca. 195-130 aC

A.- Cap masculí nu a l'esquerra; darrere, caduceu.

R.- Genet llancer a la dreta; damunt, roseta; a sota sobre línia, inscripció ibèrica ARSE.

13,35/28/7

Vives XIX, 2; CNH, Arse-30

Inv.: 1.281; (lám. II).

Bibl.: Ripollés, 1982, 212; Abascal-Ripollés, 1995, 188;

Arse-Saguntum, 2002, núm. 117-K, p. 388.

Col·lecció: CVM

Làmina II. x1.1

3. ARSE. Quadrans. ca. 195-130 aC

A.- Pecten.

R.- Dofí a la dreta; damunt, creixent i signe ibèric (a); a sota, signes ibèrics (ai) i ∴.

4,07/16,2/6

Vives XIX, 7 i 8; CNH, Arse-40-41

Inv.: 2.540; (lám. III).

Bibl.: Ripollés, 1982, 212; Abascal-Ripollés, 1995, 188;

Arse-Saguntum, 2002, núm. 21, p. 412.

Col·lecció: MAMA.

Làmina III. x1.5

4. ARSE. Quadrans. ca. 130-72 aC

A.- Pecten.

R.- Dofí a la dreta; damunt, ∴; sobre línia, inscripció ibèrica (*aiubas*).

2,33/17/7

Vives XIX, 6; *CNH*, Arse-31-32

Inv.: 2.541; (lòm. IV).

Bibl.: Ripollés, 1982, 212; Abascal-Ripollés, 1995, 188; *Arse-Saguntum*, 2002, núm. 11, p. 458.

Col·lecció: MAMA

Làmina IV. x1.5

Asido

5. ASIDO. Semis. s. II aC

A.- Bou a la dreta, damunt estrela.

R.- Dofí a la dreta, damunt creixent amb punt central; a sota a esquerra caduceu i a continuació inscripció líbio-fenícia 'SDN

6,93/21/12

Vives XC, 4; *CNH*, Asido-3

Inv.: 1.260; (lòm. V).

Bibl.: Ripollés, 1982, 212-213.

Col·lecció: CVM

Làmina V. x1.5

Baskunes

6. BASKUNES. Denari. Segona meitat del s. II aC

A.- Cap barbat a la dreta, pentinat d'arcs concèntrics afrontats; darrere, inscripció ibèrica BENKOTA.

R.- Genet amb espasa a la dreta; a sota, sobre línia, inscripció ibèrica BASKUNES.

3,25/17,5/12

NAH 510 i 511; *CNH*, Baskunes-10

Inv.: 2.537; (lòm. VI).

Bibl.: Ripollés, 1982, 211.

Col·lecció: MAMA

Làmina VI. x1.5

Bílbilis

7. BÍLBILIS. As. Canvi segles II-I aC

A.- Cap masculí a la dreta; davant dofí, darrere signe ibèric BI (P).

R.- Genet amb llança a la dreta; a sota, sobre línia, inscripció ibèrica BILBILIS.

11,62/27,6/9-10

CNH, Bilbilis-10

Inv.: 1.279; (lòm. VII).

Bibl.: Ripollés, 1982, 212; Abascal-Ripollés, 1995, 188.

Col·lecció: CVM

Làmina VII. x1.1

Bolskan

8. BOLSKAN. Unitat. Segona meitat s. II aC. Grup I de Jenkins. R2

A.- Cap barbat a la dreta; darrere dofí.

R.- Genet llancer a la dreta, damunt estrela, a sota inscripció ibèrica BOLSKAN.

9,72/24/12

NAH 488; *CNH*, Bolskan-4

Inv.: 2.533; (lòm. VIII).

Bibl.: Ripollés, 1982, 211.

Col·lecció: CVM

Làmina VIII. x1.3

9. BOLSKAN. Denari. Segona meitat s. II aC. Grup II-III de Jenkins. R1

A.- Cap barbat a la dreta; darrere signes ibèrics **BON** (X̄M).

R.- Genet llancer a la dreta; a sota, sobre línia, inscripció ibèrica **BOLSKAN**.

2,72/19/12

NAH 485; CNH, Bolskan-6

Inv.: 2.535; (lām. IX).

Bibl.: Ripollés, 1982, 211.

Col·lecció: CVM

Làmina IX. x1.5

10. BOLSKAN. Denari. Segona meitat s. II aC. Grup II-III de Jenkins. R1

A.- Cap barbat a la dreta; darrere, signes ibèrics **BON** (X̄M).

R.- Genet llancer a la dreta; a sota, sobre línia, inscripció ibèrica **BOLSKAN**.

4,05/18/12

NAH 485; CNH, Bolskan-6

Inv.: 2.534; (lām. X).

Bibl.: Ripollés, 1982, 211.

Col·lecció: CVM

Làmina X. x1.5

Carmo

11. CARMO. As. Inicis s. I aC

A.- Cap masculí a la dreta.

R.- Dues espigues a la dreta, entre elles i entre línies, llegenda **CARM[o]**.

7,94/24/7-8

Vives CI, 5; CNH, Carmo-24

Inv.: 1.286; (lām. XI).

Bibl.: Ripollés, 1982, 212.

Col·lecció: CVM

Làmina XI. x1.3

Càstulo

12. CÀSTULO. As (mòdul petit). Finals s. II aC

A.- Cap masculí amb diadema amb ínfules a la dreta; davant mà.

R.- Esfinx a la dreta; davant, estrella. A l'exerg, inscripció ibèrica [kastilo].

10,74/26/6

Vives LXX, 9; CNH, Castulo-39

Inv.: 1.259; (lām. XII).

Bibl.: Ripollés, 1982, 212.

Col·lecció: CVM

Làmina XII. x1.3

13. CÀSTULO. Semis. Principis s. I aC

A.- Cap masculí amb diadema amb ínfules a la dreta; davant, marca Λ .

R.- Bou a la dreta, damunt L i creixent.

Exerg: inscripció ibèrica **KAS[tilo]**

3,84/18,5/7

Vives LXX, 11; CNH, Castulo-52

Inv.: 1.283; (lām. XIII).

Bibl.: Ripollés, 1982, 212

Col·lecció: CVM

Làmina XIII. x1.5

Gadir

14. GADIR. Unitat. Principis del s. II aC

A.- Cap de Melqart, cobert amb pell de lleó a l'esquerra; [clava sobre muscle esquerre].

R.- Dues tonyines a l'esquerra, entre els caps creixent extern amb punt central, entre les cues lletra fenícia "aleph", glòbul entre les tonyines; [damunt inscripció fenícia MP'L], a sota 'GDR.

8,80/25,1/6

Vives LXXIV, 1; *CNH*, Gadir-35

Inv.: 1.266; (lám. XIV).

Bibl.: Ripollés, 1982, 213.

Col·lecció: CVM

Làmina XIV. x1.1

Kelse

15. KELSE. Unitat. Mitjan s. II aC

A.- Cap masculí llorejat a la dreta, envoltat per tres dofins (dos davant i l'altre darrere).

R.- Genet amb palma a la dreta; a sota, sobre línia, inscripció ibèrica KELSE.

12,90/27/12

Vives LXI, 6; *CNH*, Kelse-8

Inv.: 2.532; (lám. XV).

Bibl.: Ripollés, 1982, 211; Abascal- Ripollés, 1995, 188.

Col·lecció: CVM

Làmina XV. x1.1

Kese

16. KESE. Meitat. Primera meitat del s. II aC

A.- Cap masculí a la dreta amb mantell al coll i fíbula; darrere, clava.

R.- Cavall en marxa a la dreta, amb regnes soltes, entre potes davanteres un glòbul (a sota inscripció ibèrica KESE).

5,23/21/1

Vives XXXIII, 5; *CNH*, Kese-35

Inv.: 2.538; (lám. XVI).

Bibl.: Ripollés, 1982, 211.

Col·lecció: MAMA

Làmina XVI. x1.5

17. KESE. Unitat. Segona meitat del s. II aC

A.- Cap masculí a la dreta, mantell al coll i fíbula; darrere, signe ibèric KU (◇).

R.- Genet amb palma a la dreta; a sota, inscripció ibèrica KESE.

12,66/25/7-8

Vives XXXV,1; *CNH*, Kese-85

Inv.: 1.270; (lám. XVII).

Bibl.: Ripollés, 1982, 211.

Col·lecció: CVM

Làmina XVII. x1.3

Kili

18. KILI. Unitat. Mitjan s. II aC

A.- Cap masculí diademat a la dreta, amb mantell al coll; darrere, palma.

R.- Genet amb palma a la dreta; a sota, sobre línia, inscripció ibèrica [KILI].

11,65/25/6

Vives XXI, 1; *CNH*, Kili-1

Inv.: 1.261; (lám. XVIII).

Bibl.: Ripollés, 1982, 212; Abascal-Ripollés, 1995, 188.

Col·lecció: CVM

Làmina XVIII. x1.3

Konterbia Karbika

19. KONTERBIA KARBIKA. Unitat. Després de l'any 133 aC

A.- Cap barbat a la dreta amb pentinat d'arcs concèntrics alineats. Davant, dofí; darrere, inscripció ibèrica KARBIKOM.

R.- Genet llancer a la dreta, sobre línia; a sota, inscripció ibèrica KONTEBAKOM.

8,85/25/11-12

Vives CLXXII, 2; NAH 595; CNH, Konterbia Karbika-10

Inv.: 1.265; (lām. XIX).

Bibl.: Ripollés, 1982, 212; Abascal-Ripollés, 1995, 188.

Col·lecció: CVM

Làmina XIX. x1.3

Kueliokos

20. KUELIOKOS. Unitat. Finals s. II aC

A.- Cap masculí a la dreta, entre dos dofins; davant, signe ibèric KU (☉)

R.- Genet portador de venable a la dreta; a sota, sobre línia, inscripció ibèrica KUELIOKOS.

8,75/24/12

Vives L, 1; CNH, Kueliokos-5

Inv.: 1.282; (lām. XX).

Bibl.: Ripollés, 1982, 211; Abascal-Ripollés, 1995, 188; Abascal-Ripollés, 2000, 214.

Col·lecció: CVM

Làmina XX. x1.3

Obulco

21. OBULCO. As. Mitjan s. II aC

A.- Cap femení a la dreta; davant, llegenda interna OBVLO[o].

R.- Arada a esquerra, a sota espiga a esquerra; entre ells, separats per línies, inscripcions ibèriques TUITUIBOREN i TIRNTUAKOI o TIRTUAKOI.

18,41/29/4

Vives XCV, 4; CNH, Obulco-36 o 37

Inv.: 1.277; (lām. XXI).

Bibl.: Ripollés, 1982, 212

Col·lecció: CVM

Làmina XXI. x1.1

Saiti

22. SAITI. Unitat. Mitjan s. II aC

A.- Cap masculí amb diadema a la dreta amb ínfules; darrere, palma.

R.- Genet llancer a la dreta; a sota, sobre línia, inscripció ibèrica SAITI.

14,02/27/11

Vives XX, 2; CNH, Saiti-3

Inv.: 2.539; (lām. XXII).

Bibl.: Ripollés, 1982, 212; Abascal-Ripollés, 1995, 188.

Col·lecció: MAMA

Làmina XXII. x1.1

23. SAITI. Unitat. Mitjan s. II aC

A.- Cap masculí amb diadema a la dreta amb ínfules; darrere, palma.

R.- Genet llancer a la dreta; a sota, sobre línia, inscripció ibèrica SAITI.

11,86/26/11

Vives XX, 2; *CNH*, Saiti-3

Inv.: 1.278; (lám. XXIII).

Bibl.: Ripollés, 1982, 212; Abascal-Ripollés, 1995, 188.

Col·lecció: CVM

Làmina XXIII. x1.1

Sekobirikes

24. SEKOBIRIKES. Denari. Principis del s. I aC

A.- Cap masculí a la dreta; darrere, creixent; davall del coll, signe ibèric S (M).

R.- Genet llancer a la dreta, amb un sol peu visible; a sota, sobre línia, inscripció ibèrica SEKOBIRIKES.

2,70/17/11

NAH anvers 691 i revers 690; *CNH*, Sekobirikes-9

Inv.: 2.536; (lám. XXIV).

Bibl.: Ripollés, 1982, 212.

Col·lecció: CVM

Làmina XXIV. x1.5

25. SEKOBIRIKES. Unitat. Últim terç del s. II aC

A.- Cap masculí a la dreta; davant dofí, darrere palma, i davall del coll signe ibèric S (M).

R.- Genet llancer a la dreta; a sota, sobre línia, inscripció ibèrica SEKOBIRIKES.

8,96/24,5/11

Vives XXXVII, 3; *CNH*, Sekobirikes-1

Inv.: 1.280; (lám. XXV).

Bibl.: Ripollés, 1982, 212.

Col·lecció: CVM

Làmina XXV. x1.3

Titiakos

26. TITIAKOS. Unitat. Principis s. I aC

A.- Cap barbat a la dreta; darrere, signe ibèric TI (ϣ).

R.- Genet llancer a la dreta; a sota, a l'aire, inscripció ibèrica TITIAKOS.

11,48/25/10-11

Vives LVII,10; *CNH*, Titiakos-11

Inv.: 1.269; (lám. XXVI).

Bibl.: Ripollés, 1982, 211; Abascal-Ripollés, 1995, 188;

Abascal-Ripollés, 2000, 214.

Col·lecció: CVM

Làmina XXVI. x1.3

Untikesken

27. UNTIKESKEN. As. Primera meitat del s. I aC

A.- Cap de Pal·las a la dreta [davant, marca ibèrica EI (Ϸ)].

R.- Pegàs amb el cap normal a la dreta, laurèola sobre gropa; a sota, inscripció ibèrica UNTIKESKEN.

8,75/26,5/9

NAH 795; *CNH*, Untikesken-70

Inv.: 1.262; (lám. XXVII).

Bibl.: Ripollés, 1982, 211.

Col·lecció: CVM

Làmina XXVII. x1.1

Valentia

28. VALENTIA. As. Després del 138 aC

A.- Cap galejat de Roma a la dreta; davant, llegenda externa C.MVNI [q], darrere C.LVCIEN.

R.- Cornucòpia sobre raig, als costats VALE-NTIA, tot dins corona d'espigues.

19,10/30/5-6

Vives CXXV, 1; CNH, Valentia-1

Inv.: 1.271; (làm. XXVIII).

Bibl.: Ripollés, 1982, 212; Abascal-Ripollés, 1995, 188.

Col·lecció: CVM

Làmina XXVIII. x1.1

Làmina XXX.

31. ROMA. As. 194-190 aC

A.- Cap llorjat de Janus Bifront; dalt, I.

R.- Proa de nau a la dreta; damunt, símbol no clar; davant, I; a sota, ROMA.

29,49/34/10

RRC 134, 2

Inv.: 1.319; (làm. XXXI).

Bibl.: Ripollés, 1982, 210.

Observacions: segons Ripollés (1982), RRC 134, 2. No saltres veiem: Ɔ.

Col·lecció: CVM

Làmina XXXI.

I. 2. Moneda republicana romana

29. ROMA. As. Després 211 aC o 207 aC.

A.- Cap llorjat de Janus Bifront; dalt I.

R.- Proa de nau a la dreta; dalt I.

Exerg: [roma]

42,05/35,8/1

RRC 56,2 o 57, 3

Inv.: 1.319-1; (làm. XXIX).

Bibl.: Inèdita

Col·lecció: MAMA

Làmina XXIX.

32. ROMA. Denari. 157-156 aC

A.- Cap de Roma galejada a la dreta; darrere, X.

R.- Victòria, amb una biga a la dreta, du assot en la mà dreta i regnes en l'esquerra.

Exerg: [r]OMA

3,61/18/5

RRC 197, 1a

Inv.: 1.336; (làm. XXXII).

Bibl.: Inèdita

Col·lecció: CVM

Làmina XXXII. x1.5

30. ROMA. As. s. II aC?

A.- Cap llorjat de Janus Bifront; dalt I.

R.- Proa de nau a la dreta.

Exerg: [rom]A

25,58/32,4/5

RRC---

Inv.: 1.318; (làm. XXX).

Bibl.: Ripollés, 1982, 211.

Col·lecció: CVM

33. ROMA. Denari. 152 aC

A.- Cap de Roma galejada a la dreta; darrere, X.

R.- Victòria, amb biga a la dreta, du assot en la mà dreta i regnes en l'esquerra; a sota, L·SA[vf].

Exerg: RO[ma]

3,74/18/1-2

RRC 204, 1

Inv.: 1.330; (lòm. XXXIII).

Bibl.: Ripollés, 1982, 210

Col·lecció: CVM

Làmina XXXIII. x1.5

34. ROMA. Denari. 135 aC

A.- Cap de Roma galejada a la dreta; darrere, ROMA; davant, X.

R.- Columna amb capitell eòlic sobre la qual apareix una figura togada; als costats, altres dues figures togades amb símbols sacerdotals (*lituus*), hi ha espigues de blat separades per la columna; damunt, C·A-VG.

3,79/19,5/9

RRC 242, 1

Inv.: 1.339; (lòm. XXXIV).

Bibl.: Ripollés, 1982, 210; Abascal-Ripollés, 2000, 223.

Col·lecció: CVM

Làmina XXXIV. x1.5

35. ROMA. Denari. 125 aC

A.- Cap de Roma galejada a la dreta; darrere, LAECA; davant, X.

R.- Libertas, coronada per Victòria alada, en una quadriga a la dreta; du regnes i *vindicta* en la mà esquerra i *pileus* en la mà dreta; a sota, M·POR[c].

Exerg: ROMA

3,87/18/10

RRC 270, 1

Inv.: 1.337; (lòm. XXXV).

Bibl.: Ripollés, 1982, 210.

Col·lecció: CVM

Làmina XXXV. x1.5

36. ROMA. Denari. 118 o 117 aC

A.- Cap de Roma galejada a la dreta, amb rínxol en muscle esquerre; darrere, X.

R.- Victòria en quadriga a la dreta; du regnes en la mà esquerra i corona en la mà dreta; a sota, ROMA.

Exerg: Q·MAR·C·F·L·R

3,76/19,9/3

RRC 283, 1a

Inv.: 1.334; (lòm. XXXVI).

Bibl.: Ripollés, 1982, 211.

Col·lecció: CVM

Làmina XXXVI. x1.5

37. ROMA. Denari folrat. 118-107 aC

A.- Cap de Roma galejada a la dreta (el casc du plomes); darrere, SE[r]; davant, ROMA.

R.- Sol de cara en quadriga; en cada costat, estrella; a la dreta, lluna creixent; a l'esquerra, [X]; a sota, onades i A-MANLI·Q·F.

3,40/20/2

RRC 309, 1

Inv.: 1.326; (lòm. XXXVII).

Bibl.: Ripollés, 1982, 211.

Col·lecció: CVM

Làmina XXXVII. x1.5

38. MÒBIL AMB M. ANTONI. Denari. 32-31 aC

A.- Vaixell a la dreta (trirrem?), amb ceptre nugat amb un filet a la proa; dalt, ANT·AVG; a sota, [iii·vi]R·R·P·C.

R.- *Aquila* entre dos estendards; a sota, LEG VIII.

3,55/18/11

RRC 544, 22

Inv.: 1.341; (lòm. XXXVIII).

Bibl.: Ripollés, 1982, 211.

Col·lecció: CVM

Làmina XXXVIII. x1.5

Làmina XL. x1.1

41. TIBERI. As. CAESARAVGVSTA. 14-37 dC

A.- TI CAESAR DIVI AVG F [augustus]. Cap llorejat a la dreta.

R.- C C A LVPO II VIR FVLVIANO PRAEFECTO. Bou a la dreta.

10,83/29/7

RPC 339; Vives CLI, 6

Inv.: 1.268; (lòm. XLI).

Bibl.: Ripollés 1982, 213.

Col·lecció: CVM

II. ELS SEGLES I-III DC

II.1. Encunyacions provincials romanes

Acci

39. CALÍGULA. As. ACCI. 37-41 dC

A.- C CAESAR AVG GERMAN[icvs] [pp]. Cap nu a la dreta.

R.- C I G A-CC-I [I i II]. Dues àguiles entre dos *signa*.

18,60/28,5/1

RPC 143; Vives CLXVI, 12

Inv.: 1.285; (lòm. XXXIX).

Bibl.: Ripollés 1982, 213.

Col·lecció: CVM

Làmina XXXIX. x1.1

Làmina XLI. x1.1

Calagurris

42. AUGUST. As. CALAGURRIS. 2 aC-14 dC

A.- IMP AVGVST PATER PATRIAE. Cap llorejat a la dreta.

R.- M C I M LIC CAPEL C FVL RVTI II VIR. Bou a la dreta.

12,24/28,1/1

RPC 444; Vives CLIX, 1

Inv.: 1.274; (lòm. XLII).

Bibl.: Ripollés 1982, 213.

Col·lecció: CVM

Caesaraugusta

40. AUGUST. As. CAESARAVGVSTA. 8-1 aC

A.- IMP AVGVST[vs]-[x]IV. Cap llorejat a esquerra; davant, *lituus* i *simpulum*.

R.- CAESAR AVGVST[ta] M PORCI C[n fa]D II VIR. Sacerdot llaurant a la dreta.

13,87/28/1-2

RPC 314; Vives CXLVIII, 7

Inv.: 2.531; (lòm. XL).

Bibl.: Ripollés 1982, 213.

Col·lecció: CVM

Làmina XLII. x1.1

Carteia

43. CARTEIA. Semis. Finals s. I aC- principis del s. I dC
A.- CARTEIA. Cap de Fortuna a la dreta.
R.- D [d]. Neptú a l'esquerra portant dofí i trident.
5,98/22,5/6
RPC 122; Vives CXXIX, 2
Inv.: 1.263; (lãm. XLIII).
Bibl.: Ripollés, 1982, 214.
Col·lecció: CVM

Làmina XLIII. x1.3

Làmina XLV. x1.1

Cascantum

46. TIBERI. As. CASCANTUM. 14-37 dC
A.- TI CAESAR DIVI AVG F AVGVSTVS. Cap llorejat a la dreta.
R.- MVNICIP CASCANTVM. Bou a la dreta.
12,93/30/11
RPC 427; Vives CLXI, 2
Inv.: 1.276; (lãm. XLVI).
Bibl.: Ripollés 1982, 213.
Col·lecció: CVM

Làmina XLVI. x1.1

Carthago Nova

44. CARTHAGO NOVA. Semis. ca. 54-44 aC
A.- P ATELLIVS. Serp.
R.- L FABRIC, en cartel·la perpendicular.
7,77/24/11
RPC 146; Vives CLXXIII, 8; Llorens 1994, emissió I
Inv.: 1.264; (lãm. XLIV).
Bibl.: Ripollés 1982, 213.
Col·lecció: CVM

Làmina XLIV. x1.3

Celsa

47. AUGUST. As. CELSA. 27 aC-14 dC
A.- AVGVSTVS DIVI F. Cap llorejat a la dreta.
R.- C V I CEL L BAGGIO MN FESTO [ii uir]. Bou a la dreta.
9,65/29/9
RPC 273; Vives CLXI, 2
Inv.: 2.530; (lãm. XLVII).
Bibl.: Ripollés 1982, 213.
Col·lecció: CVM

Làmina XLVII. x1.1

45. TIBERI. As. CARTHAGO NOVA. ca. 27 dC
A.- [ti] CAESAR DIVI AVGVSTI F AVG[ustus p m].
Cap nu a l'esquerra.
R.- NERO ET DRVSVS CAESARES QV[in]Q C V I N
C. Caps enfrontats de Nero i Drusus.
10,56/27/8
RPC 179; Vives CXXXII, 1; Llorens 1994, XVIIa
Inv.: 1.267; (lãm. XLV).
Bibl.: Ripollés 1982, 213.
Col·lecció: CVM

48. AUGUST. As. CELSA. 5-3 aC

A.- IMP C[æsar d]IVI F AVGVSTVS COS XII. Cap llorejat a la dreta.

R.- C V I CEL [c]N DOM[it / io] C POMPEI II VI[r].

Bou a la dreta.

10,97/28/8-9

RPC 278; Vives CLXI, 8

Inv.: 1.258; (lãm. XLVIII).

Bibl.: Ripollés 1982, 213.

Col·lecció: CVM

Làmina L. x1.5

Làmina XLVIII. x1.1

Colònia Ròmula

51. TIBERI. Dupondi. COLÒNIA RÒMULA. 14-37 dC

A.- PERM [divi aug] - COL ROM. Cap radiat a la dreta; damunt, estrela; davant, llamp.

R.- IVLI[æ augu]STA GENETRIX - ORBIS. Cap de Livia a l'esquerra sobre globus, amb lluna creixent damunt. 18,26/33/4-5

RPC 73; Vives CLXVII, 2

Inv.: 1.272; (lãm. LI).

Bibl.: Ripollés 1982, 213.

Col·lecció: CVM

Làmina LI. x1.1

Colònia Patrícia

49. AUGUST. As. COLÒNIA PATRÍCIA. 13-12 aC

A.- PERM [caes] - AVG. Cap nu a l'esquerra.

R.- COLONIA PATRICIA, dins corona de llorer.

10,93/26/1

RPC 129; Vives CLXV, 3

Inv.: 2.529; (lãm. XLIX).

Bibl.: Ripollés 1982, 213.

Col·lecció: CVM

Làmina XLIX. x1.1

Emerita Augusta

52. TIBERI. As. EMERITA AVGVSTA. 14-37 dC

A.- [ti c]AESAR AVG PON M[ax imp]. Cap llorejat a la dreta.

R.- AETERNITATI - AVGVSTAE, C. A. E. Temple tetràstil.

9,83/27,5/4

RPC 48; Vives CXLVI, 9

Inv.: 1.284; (lãm. LII).

Bibl.: Ripollés 1982, 214.

Col·lecció: CVM

Làmina LII. x1.1

50. AUGUST. Semis. COLÒNIA PATRÍCIA. 13-12 aC

A.- PERM CAES - AVG. Cap nu a l'esquerra.

R.- COLONIA PATRICIA. Apex i simpulum.

4,32/21,5/6

RPC 130; Vives CLXV, 6

Inv.: 1.275; (lãm. L).

Bibl.: Ripollés 1982, 213.

Col·lecció: CVM

Íl·lici

53. TIBERI. As. ÍL·LICI. 14-37 dC

A.- TI CAESAR [divi] AVGVSTI F AVGVSTVS P M.
Cap nu a l'esquerra.

R.- C I / [i] A / T COELIVS PROC[ulu]S M AEMILIVS
SEVERVS Q. *Aquila* entre dues *signa* militars.

12,47/28/9

RPC 194; Vives CXXXIII, 8; Llorens 1987, 68-79

Inv.: 1.343; (lám. LIII).

Bibl.: Ripollés 1982, 213.

Col·lecció: Luis Vicens

Làmina LIII. x1.1

54. TIBERI. As. ÍL·LICI. 14-37 dC

A.- TI CAESAR DIVI AVG F AVGVSTVS[tus p m]. Cap nu
a l'esquerra.

R.- C I I A M IV[li]VS S[ettal] L SESTI CELER II VIR.
Altar amb la inscripció SAL / AVG.

11,52/27/2

RPC 196; Vives CXXXIII, 10; Llorens 1987, 83-134

Inv.: 1.273; (lám. LIV).

Bibl.: Ripollés 1982, 213.

Col·lecció: CVM

Làmina LIV. x1.1

II.2. Emissions oficials del Principat (segles I i II)

II.2.1. August i els Juli-Claudis (27 aC-68 dC)

55. AUGUST. As. ROMA. 7 aC

A.- [caesar august] PONT MAX T[ribunic pot]. Cap
nu a la dreta.

R.- [p] I]VRIVS [ag]RIPP[a iivir aaaff], en camp S - C.
9,33/23/8

RIC I 427

Inv.: 1.303; (lám. LV).

Bibl.: Ripollés 1982, 214.

Col·lecció: MAMA

Làmina LV. x1.3

56. AUGUST. Denari. LUGDUNUM. 2 aC-4 dC

A.- CAESAR AVGVSTVS - DIVI F PATER PATRIAE.
Cap llorejat a la dreta.

R.- AVGVSTI F COS DE[sig princ iu]VENT. Gai i Luci
dempeus i de front, amb llances i escuts; entre ells, *sim-*
pulum i *lituus*.

Exerg: C L CAESARES

3,72/19,5/1-2

RIC I 207

Inv.: 1.327; (lám. LVI).

Bibl.: Ripollés 1982, 214.

Col·lecció: CVM

Làmina LVI. x1.5

57. TIBERI. As. ROMA. 22/23-30 dC

A.- DIVVS AVGVSTVS PATER. Cap radiat d'August
a l'esquerra.

R.- S - C, a tots dos costats de l'altar; a sota, PROVI-
DENT.

10,98/30/6

RIC I 81

Inv.: 2.543; (lám. LVII).

Bibl.: Ripollés 1982, 214.

Col·lecció: CVM

Làmina LVII. x1.1

58. CALÍGULA. As. ROMA. 37-38 dC

A.- [c caesar au]G GERMANICVS PON M TR POT.

Cap nu a l'esquerra.

R.- VESTA, S - C. *Vesta* asseguda cap a l'esquerra amb pàtera i ceptre.

10,67/28/6

RIC I 38

Inv.: 1.300; (làm. LVIII).

Bibl.: Ripollés 1982, 214.

Col·lecció: CVM

Làmina LVIII. x1.1

59. CALÍGULA. As. ROMA. 37-41 dC

A.- M AGRIPPA L - F COS III. Cap d'Agripa a l'esquerra amb corona rostral.

R.- Neptú dempeus cap a l'esquerra amb dofí en la mà dreta i trident en l'esquerra, S - C.

8,99/27/6

RIC I 58

Inv.: 1.309; (làm. LIX).

Bibl.: Ripollés 1982, 214.

Col·lecció: CVM

Làmina LIX. x1.1

60. CLAUDI. Dupondi. ROMA. 41-50 dC

A.- ANTONIA - AVGVSTA. Bust d'Antònia a la dreta.

R.- TI CLAVDIVS CAESAR AVG PM TR P IMP, S - C. Claudi togat i vel·lat dempeus a l'esquerra, amb *sim-pulum* en la dreta.

10,10/27/6

RIC I 92

Inv.: 1.292; (làm. LX).

Bibl.: Ripollés 1982, 214.

Col·lecció: CVM

Làmina LX. x1.1

61. CLAUDI. As. Seca local. 41-50 dC

A.- TI CLAVDIV[s caesar aug p m tr p] IMP. Cap nu a l'esquerra.

R.- CONSTANTIA[e augusti], S - C. *Constantia* dempeus sosté llança amb l'esquerra.

8,33/27/6

RIC I 95

Inv.: 1.321; (làm. LXI).

Bibl.: Ripollés 1982, 214.

Col·lecció: CVM

Làmina LXI. x1.1

62. CLAUDI. As. Seca local. 41-50 dC

A.- [ti claudius caesar] AVG PM [tr p imp]. Cap nu a l'esquerra.

R.- [libertas a]V[gusta], S - C. *Libertas* dempeus i de front, cap a la dreta, sosté *pileus* amb la mà dreta i estén l'esquerra.

8,58/26/12

RIC I 97

Inv.: 1.322; (làm. LXII).

Bibl.: Ripollés 1982, 214.

Col·lecció: CVM

Làmina LXII. x1.1

63. CLAUDI. As. ROMA. 50-54 dC

A.- TI C[la]VDIVS CAES[ar a]VG PM TR P IMP PP.

Cap nu a l'esquerra.

R.- S - C. *Minerva* amb llança i escut a la dreta.

9,93/30/6

RIC I 116

Inv.: 1.293; (lâm. LXIII).

Bibl.: Ripollés 1982, 214.

Col·lecció: CVM

Làmina LXIII. x1.1

64. NERÓ. Denari. ROMA. 65-66 dC

A.- NERO CAESAR AVGVSTVS. Cap llorejat a la dreta.

R.- *Salus* asseguda a l'esquerra sobre tron, amb pàtera en la mà dreta.

Exerg: SALVS

3,10/17/6

RIC I 60

Inv.: 1.342; (lâm. LXIV).

Bibl.: Inèdita.

Col·lecció: Luis Vicens

Làmina LXIV. x1.5

II.2.2. La crisi de l'any 68

65. VITEL·LI. As. TÀRRACO. 69 dC

A.- A VITELLIVS - IMP GERMAN. Cap llorejat a l'esquerra.

R.- [victoria] AVGVSTI, S - C. Victòria a l'esquerra amb escut amb la inscripció S P Q R

9/26,5/7

RIC I 46

Inv.: 1.296; (lâm. LXV).

Bibl.: Inèdita.

Col·lecció: CVM

Làmina LXV. x1.3

II.2.3. Trajà i Adrià (98-138 dC)

66. TRAJÀ. Denari. ROMA. 101-102 dC

A.- IMP CAES NERVA T[r]A-IAN A[ug germ]. Cap llorejat a la dreta.

R.- PM TR P - COS IIII PP. Mart dempeus a la dreta amb llança transversal i trofeu.

2,96/19,2/6

RIC II 52

Perforada

Inv.: 1.328; (lâm. LXVI).

Bibl.: Inèdita.

Col·lecció: CVM

Làmina LXVI. x1.5

67. ADRIÀ. Sesterci. ROMA. 125-128 dC

A.- HADRIANVS AVGVSTVS. Cap llorejat a la dreta.

R.- [cos iii], S C. *Roma* asseguda a l'esquerra sobre cuirassa; sosté Victòria i cornucòpia; darrere, escuts.

22,74/31/6

RIC II 636

Inv.: 1.290; (lâm. LXVII).

Bibl.: Inèdita.

Col·lecció: CVM

Làmina LXVII. x1.1

68. ADRIÀ. As. ROMA. 125-128 dC

A.- [hadrianus augustus]. Bust llorejat a la dreta.
R.- [cos iii s c salus augusti]. *Salus* dempeus a l'esquerra, sosté un ceptre i alimenta una serp enrotllada en altar.
9,79/27,5/5
RIC II 678
Inv.: 1.299-1; (lám. LXVIII).
Bibl.: Inèdita.
Col·lecció: MAMA

Làmina LXVIII.

Làmina LXX.

II.2.4. Els Antonins (138-192 dC)

71. ANTONÍ PIUS. Sesterci. ROMA. 140-144 dC

A.- ANTONINVS AVG PI - VS PP TR P COS III. Cap llorejat a la dreta.
R.- [apollini augusto], [s] - C. Apol·lo de peu a l'esquerra, sosté una pàtera en la mà dreta i una lira en l'esquerra.
26,33/32/6
RIC III 598
Inv.: 1.295; (lám. LXXI).
Bibl.: Inèdita.
Col·lecció: CVM

Làmina LXXI. x1.1

69. ADRIÀ. As. ROMA. 137 dC

A.- [l aeliu]S - CAESAR. Cap nu a la dreta.
R.- TR POT - COS II, S - C. *Spes* dempeus a l'esquerra amb flor en la mà dreta i aixeca un vestit amb l'esquerra.
8,53/24,5/6
RIC II 1067
Inv.: 1.288; (lám. LXIX).
Bibl.: Inèdita.
Col·lecció: CVM

Làmina LXIX.

72. ANTONÍ PIUS. As. ROMA. 155-156 dC

A.- [anto]NINVS AVG - PIVS [pp imp ii]. Cap llorejat a la dreta.
R.- [t]R POT XIX - COS [iiii], S - C. *Providentia* dempeus a l'esquerra, apunta amb la mà dreta un globus i amb un ceptre vertical a la mà esquerra.
9,52/25/12
RIC III 957
Inv.: 1.324; (lám. LXXII).
Bibl.: Inèdita.
Col·lecció: CVM

Làmina LXXII. x1.3

70. ADRIÀ. Dupondi. ROMA. 137 dC

A.- L AELIVS - CAESAR. Cap nu a la dreta.
R.- TR POT - COS II, S - C. *Spes* dempeus a l'esquerra amb flor en la mà dreta i aixeca un vestit amb l'esquerra.
12,25/26/6
RIC II 1067
Inv.: 1.297; (lám. LXX).
Bibl.: Inèdita.
Col·lecció: CVM

73. FAUSTINA I. As. ROMA. Post. 141 dC
 A.- [div]A - FAV[stina]. Bust drapejat a la dreta.
 R.- [augus]T-A, S - C. *Ceres* dempeus a l'esquerra, amb torxa en la dreta i dues espigues en la mà esquerra.
 8,87/26/6
RIC III 1169
 Inv.: 1.301; (lâm. LXXIII).
 Bibl.: Inèdita.
 Col·lecció: CVM

Làmina LXXIII. x1.1

74. MARC AURELI. Sesterci. ROMA. 172-173 dC
 A.- M ANTONI[nus aug tr p xxvii]. Bust llorejat a la dreta.
 R.- [imp vi cos iii], S - C. *Roma* asseguda a l'esquerra sobre cuirassa, amb ceptre en la mà dreta i descansa l'esquerra sobre un escut redó.
 18,63/32/12
RIC III 1066
 Inv.: 1.314; (lâm. LXXIV).
 Bibl.: Inèdita.
 Col·lecció: CVM

Làmina LXXIV. x1.1

75. FAUSTINA II. As. ROMA. 161-175 dC
 A.- [faustina augusta]. Bust diademat a la dreta.
 R.- [laeti]T[ja], [s] - C. *Laetitia* dempeus a l'esquerra, amb corona i ceptre.
 11,78/25/12
RIC III 1655
 Inv.: 1.311; (lâm. LXXV).
 Bibl.: Inèdita.
 Col·lecció: CVM

Làmina LXXV. x1.3

II.3. El segle III

II.3.1. De la crisi del 193 a Gal·liè August (193-260 dC)

76. CARACAL·LA. Sesterci. ROMA. 213 dC
 A.- [m aur / aurel a]NTONINVS PIVS AVG BRIT. Bust llorejat amb cuirassa militar a la dreta.
 R.- PM TR P XVI [cos iii pp], S - C. *Libertas* dempeus a l'esquerra amb *pileus* en la mà dreta i vara en l'esquerra.
 20,42/30,9/6
RIC IV.1 498 a o d
 Inv.: 1.307; (lâm. LXXVI).
 Bibl.: Inèdita.
 Col·lecció: CVM

Làmina LXXVI. x1.1

77. ALEXANDRE SEVER. Sesterci. ROMA. 222-231 dC
 A.- IMP SEV ALE-XANDER AVG. Bust llorejat a la dreta, lleugerament drapejat en el muscle esquerre.
 R.- ROMAE AE-TERNAE. *Roma* asseguda a l'esquerra, sobre escut, i sosté Victòria amb la mà dreta i ceptre amb l'esquerra.
 Exerg: S C
 22,69/31/12
RIC IV.2 602
 Inv.: 1.312; (lâm. LXXVII).
 Bibl.: Inèdita.
 Col·lecció: CVM

Làmina LXXVII. x1.1

78. MAXIMÍ. As. ROMA. 235-236 dC

A.- IMP MAXIMINVS PIVS AVG. Bust llorejat amb cuirassa a la dreta.

R.- SA[lus] [a]VGSTI. *Salus* asseguda a l'esquerra amb pàtera en la mà dreta i alimenta una serp sobre altar.

Exerg: S C

13,40/29,1/11-12

RIC IV.2 66

Inv.: 1.294; (lòm. LXXVIII).

Bibl.: Inèdita.

Col·lecció: CVM

Làmina LXXVIII. x1.1

79. MAXIMÍ. Sesterci. ROMA. 236-238 dC

A.- MAXIMINVS PIVS AVG GERM. Bust llorejat amb cuirassa a la dreta.

R.- [fide]S MILITVM, [s] - C. *Fides* dempeus a l'esquerra que sosté un estendard militar en cada mà.

24,40/32/12

RIC IV.2 78

Inv.: 1.302; (lòm. LXXIX).

Bibl.: Inèdita.

Col·lecció: CVM

Làmina LXXIX. x1.1

80. GORDIÀ III. Sesterci. ROMA. 240 dC

A.- IMP CAES M ANT GORDIANVS AVG. Bust llorejat amb cuirassa a la dreta.

R.- VIR-TV-S AVG, S - C. *Virtus* a l'esquerra amb casc, llança en l'esquerra i branqueta en la dreta.

20,36/27,2/12

RIC IV.3 273

Inv.: 1.289; (lòm. LXXX).

Bibl.: Inèdita.

Col·lecció: CVM

Làmina LXXX. x1.1

81. GORDIÀ III. Sesterci. ROMA. 240 dC

A.- IMP GORDIANVS PIVS [fe]L AVG. Bust llorejat amb cuirassa a la dreta.

R.- CONCORDIA MILIT, S - C. Concòrdia asseguda a l'esquerra amb dues cornucòpies en la mà esquerra i sosté una pàtera en la dreta.

18,50/32/12

RIC IV.3 288

Inv.: 1.298; (lòm. LXXXI).

Bibl.: Inèdita.

Col·lecció: CVM

Làmina LXXXI. x1.1

82. FILIP I. Sesterci. ROMA. 244-249 dC

A.- IMP M IVL PHILIPPVS AVG. Bust llorejat amb cuirassa a la dreta.

R.- LAET FVNDAT[a], S - C. *Laetitia* dempeus a l'esquerra que sosté una corona i timó.

17,77/29,5/12

RIC IV.3 175

Inv.: 1.291; (lòm. LXXXII).

Bibl.: Inèdita.

Col·lecció: CVM

Làmina LXXXII. x1.1

83. TREBONIÀ GAL. Sesterci. ROMA. 251-253 dC
 A.- [imp caes c vibius] TREBONIANVS GALLVS AVG. Bust llorejat amb cuirassa a la dreta.
 R.- L[ib]ERTAS AVGG, S - C. *Libertas* dempeus a l'esquerra, que sosté *pileus* i ceptre.
 14,21/27,1/12
RIC IV.3 114
 Inv.: 2.544; (làm. LXXXIII).
 Bibl.: Inèdita.
 Col·lecció: CVM

Làmina LXXXIII. x1.1

II.3.2. De Gal·liè (regnat en solitari) a la pujada de Diocleciana (260-284 dC)
84. GAL·LIÈ. Antoninià. ROMA, sèrie 6a, of. 4a. 267-268 dC
 A.- GALLIENVS AVG. Cap radiat a la dreta.
 R.- APOLLINI CONS AVG. Grifó a l'esquerra.
 Exerg: Δ
 2,18/20,2/6
RIC V.1 166; Normanby 321.
 Inv.: 1.317; (làm. LXXXIV).
 Bibl.: Inèdita.
 Col·lecció: CVM

Làmina LXXXIV. x1.5

85. CLAUDI II. Antoninià. ROMA. Sèrie 3a, of. 2a. 268-270 dC
 A.- [imp c/ imp claudi]VS AVG. Cap radiat a la dreta.
 R.- [felic]AS AVG. *Felicitas* dempeus a l'esquerra, amb caduceu en la mà dreta i cornucòpia en la mà esquerra.
 2,73/18,5/12
RIC V.1 32 o 33; Cunetio 2034, sèrie 1a o 2a o Cunetio 2121, sèrie 2a.
 Perforada
 Inv.: 2.547; (làm. LXXXV).
 Bibl.: Inèdita.
 Col·lecció: MAMA

Làmina LXXXV. x1.5

86. SEVERINA. Denari. ROMA, of. 3a. 275 dC
 A.- SEVERINA AVG. Bust drapejat amb diadema a la dreta.
 R.- VENVS F-ELIX. *Venus* dempeus a l'esquerra, amb figura asseguda (Cupido?) en la seua mà dreta i ceptre en l'esquerra.
 Exerg: Γ
 2,46/21/2
RIC V.1 6
 Inv.: 1.316; (làm. LXXXVI).
 Bibl.: Ripollés 1982, 210.
 Col·lecció: CVM

Làmina LXXXVI. x1.5

87. PROBE. Antoninià. ROMA, of. 4a. 276-282 dC
 A.- IMP PROB-VS P F AVG. Bust radiat amb cuirassa a l'esquerra, amb ceptre rematat per àguila.
 R.- ROMAE - AETER. Roma asseguda en un temple que sosté Victòria i un ceptre.
 Exerg: R—Δ
 3,64/21/10-11

RIC V.2 183

Inv.: 1.308; (làm. LXXXVII).

Bibl.: Inèdita.

Col·lecció: CVM

Làmina LXXXVII. x1.5

II.3.3. De Diocleciana a la pujada de Constantí (284-306 dC)

88. DIOCLECIÀ. *Nummus*. CARTHAGO. 303 dC

A.- IMP C DIOCLETIANVS P F AVG. Bust radiat amb cuirassa a la dreta.

R.- VOT / XX / F K, dins de corona de llorer.

2,80/20/10-11

RIC VI 37a

Inv.: 1.310; (làm. LXXXVIII).

Bibl.: Inèdita.

Col·lecció: CVM

Làmina LXXXVIII. x1.5

III. EL SEGLE IV

III.1. El regnat de Constantí I (306-337 dC)

III.1.1. Magenci (307-312 dC)

89. MAGENCI. *Nummus*. ROMA, of. 3a. 310 dC

A.- MAXENTI-VS P F AVG. Cap llorejat a l'esquerra.

R.- VICTORIA - AETERNA AVG [n]. Victòria dempeus a la dreta, amb peu esquerre sobre *cippus*; sosté un escut amb la inscripció VOT / XX, i un captiu assegut a l'esquerra.

Exerg: -//[rp]-T

3,27/21/12

RIC VI 234

Inv.: 2.546; (làm. LXXXIX).

Bibl.: Inèdita.

Col·lecció: CVM

Làmina LXXXIX. x1.5

III.1.2. Constantí I

90. CONSTANTÍ. *Nummus*. ARELATE, of. 3a. 313-315 dC

A.- IMP CONSTANTINVS P F AVG. Bust llorejat amb cuirassa militar a la dreta.

R.- MARTI CON-SERVATORI. Mart dempeus a la dreta; descansa la mà esquerra sobre un escut i amb una llança en la mà dreta.

Exerg: TARL

2,89/20/6

RIC VII 23

Inv.: 2.548; (làm. XC).

Bibl.: Inèdita.

Col·lecció: MAMA

Làmina XC. x1.5

91. CONSTANTÍ. *Nummus*. ROMA, of. 2a. 315-316 dC

A.- IMP CONSTANTINVS P F AVG. Bust llorejat amb cuirassa a la dreta.

R.- SOLI INV-I-CTO COMITI. Sol dempeus a l'esquerra; aixeca la mà dreta i sosté un globus amb la mà esquerra.

Exerg: C/S// RS

2,57/20,1/12

RIC VII 40

Inv.: 1.323; (làm. XCI).

Bibl.: Inèdita.

Col·lecció: CVM

Làmina XCI. x1.5

III.1.3. Crisp Cèsar (317-326 dC)

92. CRISP. *Nummus*. ARELATE, of. 3a. 320-321 dC
A.- CRISPVS - NOB CAES. Cap llorejat a la dreta.
R.- CAESARVM NOSTRORVM, VO / TIS / V.
Exerg: P·A
2,57/20/12
RIC VII 210
Inv.: 1.305; (lām. XCII).
Bibl.: Inèdita.
Col·lecció: CVM

Làmina XCII. x1.5

frontades que sostenen entre totes dues una corona amb la inscripció VOT / V / MVLT / X.

Exerg: ·SV//RPLG
5,02/21/12
RIC VIII 130
Inv.: 1.315; (lām. XCIV).
Bibl.: Inèdita.
Col·lecció: CVM

Làmina XCIV. x1.5

III.2. De la proclamació de Magnenci a la mort de Julià (350-363 dC)

III.2.1. Magnenci

93. MAGNENCI. *Nummus*. LUGDUNUM, 1r grup, sèrie 3a, of. 1a o 2a. 350-351 dC
A.- DN MAGNEN - [tius p f aug]. Bust amb cuirassa a la dreta, darrere A.
R.- [gloria rom]ANORVM. Emperador que galopa a la dreta, llança un bàrbar agenollat a terra a l'esquerra.
Exerg: [r-]LG
3,90/21/8
RIC VIII 115
Inv.: 1.313; (lām. XCIII).
Bibl.: Inèdita.
Col·lecció: CVM

Làmina XCIII. x1.5

III.2.3. Constanci II

95. CONSTANCI II. *Nummus*. Seca ?. 355-361 dC
A.- DN CONSTAN-[tius p f aug]. Bust amb diadema, drapejat i amb cuirassa a la dreta.
R.- [spes rei-publice]. Emperador dempeus a l'esquerra amb globus i llança.
Exerg: [---]
1,43/15,4/12
Inv.: 1.323-1; (lām. XCV).
Bibl.: Inèdita.
Col·lecció: MAMA

Làmina XCV. x1.5

III.2.2. Decenci Cèsar

94. DECENCI. *Nummus*. LUGDUNUM, of. 1a. 351-353 dC
A.- DN DECENTIVS NOB CAES. Bust amb cuirassa militar a la dreta.
R.- VICTORIAE DD AVG ET CAE. Dues victòries en-

III.2.4. Atribució indeterminada 351-361 dC. Tipus *falling horseman*.

96. ATRIBUCIÓ INDETERMINADA. *Nummus*. Seca ?. 351-361 dC
A.- Il·legible. Bust diademat a la dreta.
R.- [fel temp]-REPA[ratio]. Soldat a l'esquerra que llança un genet caigut.
Exerg: [---]
0,96/15,5/-
Inv.: 17.555; (lām. XCVI).
Bibl.: Inèdita.
Col·lecció: MAMA

Làmina XCVI. x1.5

Làmina XCVIII. x1.3

III.3. La dinastia de Teodosi (379-408 dC)

III.3.1. Magne Màxim

97. MAGNE MÀXIM. AE 2. ARELATE, of. 1a o 2a. 383-388 dC

A.- DN [ma]G MAXI-MVS [p f] AVG. Bust diademat i amb cuirassa a la dreta.

R.- REPARATIO - REIPUB. Emperador dempeus i de front, cap a l'esquerra; amb la seua mà dreta aixeca una dona agenollada de cap torregat, i amb l'esquerra sosté victòria sobre globus.

Exerg: [-]CON

5,63/23/6

RIC IX 26a

Inv.: 1.306; (làm. XCVII).

Bibl.: Inèdita.

Col·lecció: CVM

Làmina XCVII. x1.3

III.3.2. Teodosi

98. TEODOSI I. AE 2. ANTIOQUIA, of. 1a. 392-395 dC

A.- DN THEODO-SIVS [p f] A[ug]. Bust diademat amb cuirassa a la dreta.

R.- GLORIA - ROMANORVM. Emperador dempeus i de front, cap a la dreta, que sosté en la mà dreta un estendard i amb l'esquerra un globus.

Exerg: ANTA

4,97/22/6

RIC IX 68a

Inv.: 1.304; (làm. XCVIII).

Bibl.: Inèdita.

Col·lecció: CVM

III.3.3. Honori

99. HONORI. AE 2. NICOMÈDIA, of. 3a. 393-395 dC

A.- [d]N [h]ONORIV[s p f] AVG. Bust diademat amb cuirassa a la dreta.

R.- [gloria - romanorum]. Emperador dempeus i de front, amb el cap a la dreta, que sosté un estendard i globus.

Exerg: SMNΓ

4,92/22,5/6

RIC IX 46c

Inv.: 1.320; (làm. XCIX).

Bibl.: Inèdita.

Col·lecció: CVM

Làmina XCIX. x1.3

III.3.4. Teodosi I, Arcadi o Honori

100. TEODOSI I, ARCADI o HONORI. AE2. Heraclea, Cízic o Nicomèdia?. 392-395 dC?

A.- [dn ---]IVS [p f] aug]. Bust diademat amb cuirassa a la dreta.

R.- [gloria romanorum]. Emperador dempeus i de front, amb el cap a la dreta, que sosté un estendard i globus.

Exerg: SM[---]

4,06/21,1/6

Inv.: 1.325-1; (làm. C).

Bibl.: Inèdita.

Col·lecció: MAMA

Làmina C. x1.3

IV. MONEDES FALSES

101. ROMA. Denari. 136 aC

A.- Cap de Roma galejada a la dreta; darrere, [grag]; davant, ✕.

R.- Júpiter en quàdriga a la dreta, du ceptre i regnes en la mà esquerra i llança i llamp en la mà dreta; a sota, L-AES.

Exerg: [r]OM[a]

2,73/17,2/3-4

RRC 238, 1

Inv.: 1.334-1; (lòm. CI).

Bibl.: Inèdita

Col·lecció: MAMA

Làmina CI. x1.5

102. ROMA. Denari. 126 aC

A.- Cap de Roma galejada a la dreta; darrere urna i ✕.

R.- Libertas en quàdriga a la dreta, du regnes i vindicta en la mà esquerra i pileus en la dreta; a sota, C-CASSI.

Exerg: ROMA

3,09/17,5/7

RRC 266, 1

Inv.: 1.333; (lòm. CII).

Bibl.: Ripollés, 1982, 210.

Col·lecció: CVM

Làmina CII. x1.5

103. ROMA. Denari. 126 aC

A.- Cap de Roma galejada a la dreta; darrere urna i ✕.

R.- Libertas en quàdriga a la dreta, du regnes i vindicta en la mà esquerra i pileus en la dreta; a sota, C-CASSI.

Exerg: ROMA

2,71/17,8/7

RRC 266, 1

Inv.: 1.340; (lòm. CIII).

Bibl.: Ripollés, 1982, 210.

Col·lecció: CVM

Làmina CIII. x1.5

104. ROMA. Denari. 119 aC

A.- Cap llorejat de Janus Bifront; al voltant, M·FO[uri]-L·F.

R.- Roma (amb casc corint) a l'esquerra, du ceptre en la mà esquerra i corona trofeu en la dreta; damunt, estrella; darrere, ROMA.

Exerg: [hli]

3,89/17,1/5

RRC 281, 1

Inv.: 1.329; (lòm. CIV).

Bibl.: Ripollés, 1982, 210.

Col·lecció: CVM

Làmina CIV. x1.5

105. ROMA. Denari. 119 aC

A.- Cap llorejat de Janus Bifront; al voltant, M·FO[uri]-L·F.

R.- Roma (amb casc corint) a l'esquerra, du ceptre en la mà esquerra i corona trofeu en la dreta; damunt, estrella; darrere, ROMA.

Exerg: HLI

2,70/17/5

RRC 281, 1

Inv.: 1.335; (lòm. CV).

Bibl.: Ripollés, 1982, 211.

Col·lecció: CVM

Làmina CV. x1.5

106. ROMA. Denari. 116 o 115 aC

A.- Cap de Roma galejada a la dreta; davant, [ex·s·c]; darrere, [roma i ✕].

R.- Genet a l'esquerra, du espasa i cap tallat en la mà esquerra; davant, [q]; a sota, [m·]SERGI.

Exerg: [silus]

3,27/17,5/12

RRC 286, 1

Inv.: 1.338; (lòm. CVI).

Bibl.: Ripollés, 1982, 211.

Col·lecció: CVM

Làmina CVIII. x1.5

Làmina CVI. x1.5

107. Denari. Seca hispana. (?). 76-75 aC

A.- Bust masculí a la dreta (Genius Populi Romani), drapejat, cabells nугats amb cinta o llaç, amb ceptre sobre muscle; dalt [g·p·r].

R.- Ceptre i corona, globus i timó; a l'esquerra [ex]; a la dreta, [s·c]; a sota, [cn·len·q].

2,66/16,2/11-12

RRC 393, 1a

Inv.: 1.333-1; (lòm. CVII).

Bibl.: Inèdita

Col·lecció: MAMA

109. Denari.

A.- Cap masculí amb barret frigi a la dreta; darrere, ✕.

R.- Bucrani; EBVSITANA•.

2,84/17,4/12

Inv.: 2.542; (lòm. CIX).

Bibl.: Inèdita

Col·lecció: CVM

Làmina CIX. x1.5

Làmina CVII. x1.5

110. AUGUST. Denari. LUGDUNUM. 2 aC-4 dC

A.- CAESAR AVG[ustus-divi f] PATER PATRIAE. Cap llorejat a la dreta.

R.- [augusti f cos desig princ] IVVENT. Gai i Luci dempeus i de front, amb escuts i llances; entre ells, *lituus* i *simpulum*.

Exerg: C L CAESA[res]

3,24/17/11

RIC I 210

Inv.: 1.325; (lòm. CX).

Bibl.: Ripollés 1982, 214.

Col·lecció: MAMA

Làmina CX. x1.5

108. MÒBIL AMB M. ANTONI. Denari. 32-31 aC

A.- Vaixell a la dreta (trirrem?), amb ceptre nugat amb filet a la proa; dalt, ANT·AV[g]; a sota, [iii·vir]·R·P·[c].

R.- *Aquila* entre dos estendards; a sota, LEG XX.

2,57/17,2/1-2

RRC 544, 36

Inv.: 1.341-1; (lòm. CVIII).

Bibl.: Inèdita

Col·lecció: CVM

111. TIBERI. Denari. LUGDUNUM. 14-37 dC

A.- TI CAESAR DIVI - AVG F AVGVSTVS. Cap llorejat a la dreta.

R.- PONTIF - MAXIM. Livia com a *Pax* asseguda cap a la dreta amb ceptre en la dreta i branca en l'esquerra.

2,87/18/3

RIC I 26

Inv.: 1.299; (lãm. CXI).

Bibl.: Ripollés 1982, 214.

Col·lecció: CVM

Làmina CXI. x1.5

112. NERÓ. Denari. ROMA. 55-59 dC

A.- NERO CAESAR - AVG IMP. Cap nu a la dreta.

R.- PONTIF MAX TR P [...], EX SC en interior de corona de roure.

3,04/18/11

RIC I, p. 151

Inv.: 1.344; (lãm. CXII).

Bibl.: Inèdita.

Col·lecció: Luis Vicens

Làmina CXII. x1.5

113. PÒSTUM. Denari. LUGDUNUM. 263 dC

A.- POSTVMVS - AVG. Bust amb casc i cuirassa militar a l'esquerra.

R.- VIC GERM TR P V COS III PP. Emperador dempeus que sosté un globus i llança, coronat per Victòria dempeus, que sosté palma.

3,75/19,3/6

RIC V.2 97

Inv.: 1.332; (lãm. CXIII).

Bibl.: Inèdita.

Col·lecció: CVM

Làmina CXIII. x1.5

114. PÒSTUM. Denari. LUGDUNUM. 263 dC

A.- POSTVMVS - AVG. Bust amb casc i cuirassa militar a l'esquerra.

R.- VIC GERM TR P V COS III PP. Emperador dempeus que sosté un globus i llança, coronat per Victòria dempeus, que sosté palma.

3,91/19,5/6

RIC V.2 97

Inv.: 2.545; (lãm. CXIV).

Bibl.: Inèdita.

Col·lecció: CVM

Làmina CXIV. x1.5

115. CONSTANTÍ. Denari. Seca?. 330-335 dC

A.- CONSTAN[tí]-NVS MAX AVG. Bust diademat amb *paludamentum* a la dreta.

R.- GLOR-IA EXERC-ITVS. Dos soldats i a tots dos costats estendards.

Exerg: [---]

2,46/17,5/5

Inv.: 1.331; (lãm. CXV).

Bibl.: Inèdita.

Col·lecció: CVM

Làmina CXV. x1.5

NOTES

1. Volem expressar el nostre agraïment a les persones que ens han facilitat l'elaboració d'aquest treball, així com els seus consells: I. Grau Mira, J. H. Miró i Segura, T. Hurtado Mullor, J. Santos-Olmo Santamaría i, per descomptat, al director del Museu d'Alcoi, J. M. Segura i Martí.
2. Document d'arxiu ref. 102, CVM 01/03/01. Catálogo de numismática. Colección de Camilo Visedo Moltó. Alcoy, 1924.
3. Document d'arxiu ref. 81, CVM 02/01/11. Memòries anuals del Museu d'Art per C. Visedo, gener de 1947.
4. Document d'arxiu ref. 79, CVM 02/01/08. Carta d'agraïment: "Con destino al Museo de Arte, se ha recibido en depósito, procedente de donación hecha por don Luis Vicens Albors, cuarenta y una moneda, cuyo detalle se inserta al dorso del presente, notificándole por el presente las más expresivas gracias por este rasgo. Dios guarde a V. muchos años. Alcoy 22 de mayo de 1.946. El conservador del Museo, Camilo Visedo."
5. Document d'arxiu ref. 84, CVM 02/01/11. Memòries anuals del Museu d'Art per C. Visedo, gener de 1951.
6. Document d'arxiu ref. 146, CVM 02/01/28. Motiu i contingut del catàleg (1956).
7. RPC, p. 88.
8. En aquest apartat, ens hem guiat per a posar el tipus de moneda en el CNH.

BIBLIOGRAFIA

- ABASCAL, J. M. (1995). Hallazgos arqueológicos y circulación monetaria. Disfunciones metodológicas en el estudio de la Hispania romana. *Actas del IX Congreso Nacional de Numismática* (Elx, 1994): 143-158. Elx.
- ABASCAL, J. M.; RIPOLLÉS, P. P. (1995). Composición metálica de algunas monedas ibéricas del Museu d'Alcoi. *Recerques del Museu d'Alcoi*, 4: 185-190.
- ABASCAL, J. M.; ALBEROLA, A. (2007). *Monedas antiguas de los museos de Elche*. Madrid.
- ALBEROLA, A.; ABASCAL, J. M. (1998). *Moneda antigua y vida económica en las comarcas del Vinalopó*. València.
- AURA TORTOSA, J. E.; SEGURA MARTÍ, J. M. (coord.) (2000). *Catàleg del Museu Arqueològic Municipal "Camil Visedo Moltó"*: 214 i 223 (J. M. Abascal & P. P. Ripollès).
- BESLY, E.; BLAND, R. (1983). *The Cunetio Treasure. Roman Coinage of the Third Century AD*. Londres. (=Cunetio).
- BLAND, R.; BURNETT, A. (Eds.) (1988). *The Normanby Hoard and other Romans coin hoards. Coin Hoards from Roman Britain VIII*. Londres. (=Normanby).
- BRUUN, P. M. (1984). *The Roman Imperial Coinage VII. Constantine and Licinius (A.D. 313-337)*. Londres. (=RIC VII).
- BURNET, A.; AMANDRY, M.; RIPOLLÉS, P. P. (1992). *Roman Provincial Coinage, vol. I, From the death of Caesar to Vitellius (44 BC to AD 69)*. Londres-París. (=RPC).
- CRAWFORD, M. H. (1974). *Roman Republican Coinage*. Cambridge. (=RRC).
- GARRIGÓS i ALBERT, I.; MELLADO RIVERA, J. A. (2004). Les monedes de la Serreta: consideracions sobre la circulació monetària a les comarques meridionals del País Valencià. *Recerques del Museu d'Alcoi*, 13: 201-226.
- KENT, J. P. C. (1981). *The Roman Imperial Coinage VIII. The family of Constantine I (A.D. 337-364)*. Londres. (=RIC VIII).
- LLEDÓ CARDONA, N. (2007). *La moneda en la Tarraconense mediterrànea en época romana imperial*. SIP, Serie de Trabajos Varios, 107. València.
- LLORENS FORCADA, M^a. M. (1987). *La ceca de Ilici*. València.
- LLORENS FORCADA, M^a. M. (1994). *La ciudad de Carthago Noua: las emisiones romanas*. Murcia.
- MATTINGLY, H.; SYDENHAM, E. E. (1926, repr. 1972). *The Roman Imperial Coinage II. Vespasian to Hadrian*. Londres. (=RIC II).
- MATTINGLY, H.; SYDENHAM, E. E. (1930). *The Roman Imperial Coinage III. Antoninus Pius to Commodus*. Londres. (=RIC III).
- MATTINGLY, H.; SYDENHAM, E. E. (1936, repr. 1972). *The Roman Imperial Coinage IV.1. Pertinax to Geta*. Londres. (=RIC IV.1).
- MATTINGLY, H.; E. A. SYDENHAM; C. H. V. SUTHERLAND (1949). *The Roman Imperial Coinage IV.3. Gordian III-Vranus Antoninus*. Londres. (=RIC IV.3).
- PASTOR CLIMENT, M.; FERNÁNDEZ ACEDO, L. (2002-2003). La biblioteca del Museu Arqueològic Municipal Camil Visedo Moltó. *Recerques del Museu d'Alcoi*, 11/12: 165-180.
- PASTOR CLIMENT, M. (2005). El archivo histórico del Museu Arqueològic Municipal Camil Visedo Moltó. *Recerques del Museu d'Alcoi*, 14: 169-196.
- PEARCE, J. W. E. (1972). *The Roman Imperial Coinage IX. Valentinian I-Theodosius I*. Londres. (=RIC IX).
- RIPOLLÉS ALEGRE, P. P. (1982). *La circulación monetaria en la Tarraconense mediterrànea*. SIP Serie de Trabajos Varios, 77. València.

- RIPOLLÉS ALEGRE, P. P.; ABASCAL, J. M. (1995). Metales y aleaciones en las acuñaciones antiguas de la Península Ibérica, *Saguntum-Plav*, 29, vol. I: 131-155.
- RIPOLLÉS ALEGRE, P. P.; LLORENS, M.ª M. (2002). *Arse-Saguntum. Historia monetaria de la ciudad y su territorio*. Sagunt.
- SEGURA MARTÍ, J. M. (2000). El Museu Arqueològic Municipal C. Visedo Moltó. Història d'una institució. *Catàleg Museu Arqueològic Municipal Camil Visedo Moltó*: 143-171. Alcoi.
- SEGURA MARTÍ, J. M. (2006). Alcoy. Arqueología y Museo. *Catàleg de l'exposició Alcoy. Arqueologia y Museo. Museos Municipales en el MARQ*: 102-121.
- SUTHERLAND, C. H. V. (1984). *The Roman Imperial Coinage I. From 31 BC to AD 69*. Londres. (=RIC I).
- VILLARONGA, L. (1979). *Numismática antigua de Hispania*. Barcelona. (=NAH).
- VILLARONGA, L. (1994). *Corpus Nummum Hispaniae Ante Augusti Aetatem*. Madrid. (=CNH).
- VIVES y ESCUDERO, A. (1926). *La moneda hispánica*. Madrid. (=Vives).
- VISEDO MOLTÓ, C. (1945). El Museo Municipal de Alcoy y sus fondos en la actualidad, *BASE*, núm. 3.
- WEBB, P. H. (1927). *The Roman Imperial Coinage V.1: Valerian to Florian*. Londres. (=RIC V.1).
- WEBB, P. H. (1933). *The Roman Imperial Coinage V.2: Probus to Amandus*. Londres. (=RIC V.2).